

O KARTOTEČNI ZBIRKI

V tem dokumentu je rokopisna kartotečna zbirka predstavljena s ponovno objavo člankov **Pleteršnikova zbirka zemljepisnih imen pri Slovenski matici** (v: Marko Jesenšek (ur.), Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika: Slovenska zemljepisna imena, Pišce, Ljubljana 2002: Društvo Pleteršnikova domačija, Slavistično društvo Slovenije. 18–34) in **Slovenska matica in akcija za zbiranje zemljepisnih imen** (v: XXV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture 3.–15. julij 1989: Zbornik predavanj, Ljubljana 1989: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 83–102), v katerih je Alenka Šivic-Dular podrobno razčlenila nastajanje in vsebino kartotečne zbirke.

Za dovoljenje ponovne objave obeh člankov se avtorici iskreno zahvaljujeva.

Metka Furlan in Miha Sušnik

PLETERŠNIKOVA ZBIRKA ZEMLJEPISNIH IMEN PRI SLOVENSKI MATICI

Opisana je kartotečna zbirka zemljepisnih imen, ki je znana kot zbirka zemljepisnih imen Slovenske matice. Po organiziranosti zbirke, zbralcih imenskega gradiva, času zbiranja, vrsti in kvaliteti zajetega gradiva ipd. se ugotavlja, da je prav Maks Pleteršnik odigral osrednjo vlogo pri nastanku zbirke in tudi pri ohranitvi zbranega imenskega gradiva.

The card index file of place-names known as the Slovenska Matica place-name catalog is described. Judging by its features, such as the file's arrangement, the time of its compiling, the contributors and the kind and quality of the material encompassed, Maks Pleteršnik must have played the pivot man in the making of this collection as well as in the preserving of the acquired toponymic stock.

V tem prispevku okvirno predstavljam rokopisno imenoslovno gradivo (v nadaljevanju: kartotečna zbirka), ki se v kabinetu pokojnega prof. Franceta Bezlaja na Filozofski fakulteti v Ljubljani hrani v škatlah, vendar pa brez podatka o njenem avtorju. Na škatlo je bil pred leti nalepljen delovni napis *Levec – kartoteka* zaradi ustno izražene domneve F. Bezlaja, da naj bi bil avtor matičine zbirke Fran Levec. Gradivo iz »zbirk/e/ MSl rkp. = Rokopisna zbirka ledinskih imen v Sloveniji. Listkovni katalog Slovenske Matice« je objavil F. Bezlaj v *Slovenskih vodnih imenih I–II*; tudi v uvodu¹ zapiše, da je zajemal še iz »drugih, bolj široko zajetih imenskih zbirk«, med katerimi je na prvem mestu »rokopisn/a/ zbirka/a/ ledinskih imen Slovenske Matice, nabran/a/ še pred prvo svetovno vojno za 435 slovenskih občin, povečini iz katastrskih map.« (BEZLAJ I, 7–8, 31). Že zaradi časovne bližine dela na monografiji in pridobitve zbirke na Inštitutu za slovenski jezik gre najbrž za istoimensko gradivo. Zbirka se prvič omenja v delovnem poročilu za leto 1950: »Za toponomastični slovar² je inštitut pridobil /.../ od Narodne in univerzitetne biblioteke zbirko ledinskih imen, ki jih je še pred prvo svetovno vojno nabrala Slovenska Matica s svojimi sodelavci in so bila že po Pleteršniku obdelana po etimoloških geslih, po sufiksih in podobno.« (Letopis SAZU IV, 143–144).

¹ Bezlaj je uporabljal tudi *Zemljevid slovenskega ozemlja* (1921) Slovenske matice.

² Ob ustanavljanju Akademije znanosti in umetnosti je bila v načrtovani delovni program uvrščena tudi priprava *Leksikona slovenskih osebnih in krajevnih imen od 7. stoletja dalje* (Letopis AZU I, 7–13), vendar se je kasneje ta načrt razcepil na dva slovarja, historično-onomastičnega in historično-topografskega (Letopis SAZU III, 41–42, 275–276).

Opis kartotečne imenske zbirke

Rokopisna imenska zbirka je spravljena v petih kartonskih in neoštevilčenih škatlah formata $17 \times 21 \times 23$ cm,³ ki jih za potrebe tega članka (delovno) številčim z I–V. Imena so zapisana na listkih formata 10×17 cm, vendar pa ne po načelu eno ime en listek: na večini listov je zapisano toliko imen, kolikor dopušča prostor.⁴ Skupno število listkov v kartoteki še ni bilo določeno.

Imensko gradivo v škatli I je po jezikoslovnih vidikih razvrščeno v pet skupin:

V prvi skupini so poudarjene jezikoslovne značilnosti imen, tako da so predstavljene toponimične osnove (topolekseme), njihove oblikoslovne in besedotvorne značilnosti ter posebnosti in etimologija imen.⁵ Priloženo je natipkano kazalo vsebine⁶ z 12 problemskimi sklopi, ki so bili prepisani s kartotečnih listkov: (1) Priimki in krajevna (ledinska) imena: 1–329. (2) Osebno ime v sing. tudi krajevno ime: 1. (3) Osebno ime ali priimek v plur. tudi krajevno ime: 1–22. (4) Osebno lastno ime ali ime svetnika: 1–36. (5) pl. masc. > pl. fem. v krajevnih imenih: 1–11. (6) *-jane* > *-je* v krajevnih imenih: 1–19. (7) Ledinska imena po ženskih priimkih: 1–14. (8) Iz tujščine vzeta imena: 1–41. (9) Tuja krajevna imena: 1–4. (10) Composita in njih izvedenke: 1–11. (11) Nepristna composita: 1–7. (12) Neutr. adj. ali part. krajevno ime: 1–12.

V drugi skupini se nahaja seznam 25 glasovnih, besedotvornih in oblikoslovnih pojavov, ki so opaženi v zemljepisnih imenih, najpogostejše v narečnih imenskih oblikah, in ki jih navajam v njihovi izvorni obliki ter dodajam zgleda in razlage s kartotečnih listkov: (1) Zanimarjeno jotiranje: prim. *Kotmara vas*, *Kovača vas/ves*, *Mlinare*. (2) Heteroclitia in heterogenea: Navedena so zemljepisna imena, v katerih so se – glede na občnoimenske ustreznice – spremenili (a) slovnični spol, v povezavi s tem pa tudi sklanjatveni vzorec (npr. ž. sp. *Brda -e* namesto sr. sp. *brdo -a*), (b) besedna vrsta (npr. samostalniki namesto pričakovane pridevnika in narobe: *Družmirje*, R ed. iz *Družmirja*, namesto R ed. **Družmirjega*; *Malbrdo*,

³ Škatle najbrž niso prvotne, ampak iz časa prevzema imenske zbirke s strani Inštituta za slovenski jezik.

⁴ Imenom so dodane – okrajšane ali izpisane – oznake za različne zemljepisne objekte, ki jih v oklepaju razvezujem: prim. brdo; cesta; fara; g.(=gora); del gzda (=del gozda); del v. (=del vasi); dol. (=dolina?); gmajna; gol hrib; grapa; grašč.(=graščina); gr.(=grič); grd.(=grad); gzd. (=gozd); hosta; hr. (=hrib); i.h. (=ime hiše); jama; jama s kapn.(=kapnikom); jarek; kr. (=kraj?); meja; močv. (=močvirje?); nj. (=njiva); p. (=potok); planina; plj. (=?); posestvo; postaja; pš. (=pašnik); pečina; ribnik; sam. (=?); selišče; snž. (=senožet); sos. (=?); st. (=studenec); stelnica; tr. (=travnik); v. (vas); vin. (=vinograd); vrh. (=?); zas. (=zaselek); itd.

⁵ Podzbirka je sestavljena iz listkov formata 10×17 cm, ki so v zgornjem levem kotu rdeče oštevilčeni in ki jih je – sodeč po duktusu – označil že avtor kartoteke. Listkov je več, kot znaša seštevek vseh zapisanih števil, ker so jim na listkih dodane še latinske in grške črke ter (redko) celo rimske številke (npr. 1a, 1aα, 1b, 1cI, 1cII, 1d, 1e, 1f; 2, 2a, 2b, 2c /.../, 327, 327a), vendar pa nekateri listki tudi manjkajo (npr. št. 328).

⁶ Zdi se, da je bilo tudi to kazalo vsebine, ki ga navajam v izvorni (pisni) obliki, sestavljeno šele kasneje, morda celo tedaj, ko so nastajala *Slovenska vodna imena*.

M ed. na *Malbrdem* namesto *na *Malbrdu*; Dov [=Dol], M ed. u *Dou*, R ed. z *Douga* < **Dolega* namesto *(i)z *Dola*). (3) Sprememba prvotnega debela: prim. *Blagóvica* namesto etimološko upravičenega **Glogovica* (prim. nem. *Glagowitz*). (4) Akcent: Etimološko enaka zemljepisna imena se zaradi lokalnih jezikovnih sprememb lahko ločijo po naglasnem mestu: npr. *Leskóvec* -vca (Kranjska, Rajhenberg) in *Léskovec* -vca (Štajerska) < **Lěskovъcъ*; *Leskónvca* (Kranjska) in *Lěskovcal/Lěskuca* (Štajerska) < **Lěskovica*; *Lóčice* in *Ločice* < I mn. **Lqčic-*. (5) Vokalni -r- je -ar-: *Aržiše* poleg *Režiše* < **Rъžišče*. (6) Adjektiv in substantiv se združita (stopita) v eno besedo: *Malášče*, prid. *malaški*, namesto **Male Lašče*. (7) Tudi -lj- se spreminja v -v-: *Kresniške Povane*, *Povanci* namesto *Poljane*(?).⁷ (8) Prepozicija s substantivom (v sintaktični zvezi) se izpremeni brez sufiksa v substantiv: toponim iz prvotne predložne zveze razvije sekundarni I ed./mn., npr.: *Črezpolje* < T ed. **Čez Polje*; *Čezsoča* < **Čez Sočo*. (9) G pl. masc. na -ъ/-b: Prim. iz *Dolenjec* k I mn. *Dolenjci* (Bela krajina); iz *Bojanec* k I mn. *Bojanci* (Bela krajina). (10) Imena v sing. neutr. na -e se zamenjuje z plur. fem. na -e: *Čanje*, R iz *Čajn* (mn.) / iz *Čajnega* (ed.), M na *Čajah* (mn.) / na *Čajnem* (ed.). (11) Stsl. (pije) -pje se izpremeni v -plje: *Luplje* (gozd). (12) Sinkretizem: *Vingred* iz *Vinji Grad*; *Novško* iz *Novovaško*. (13) l za r: *Leberčina* poleg *Reberčina* (tr.). (14) o- namesto je-: *Jeseničje* »govore tudi *Oseničje*«, prim. *jelša* – *olša*; rus. *olenb* 'jelen'. (15) Heterokliza: npr. *Brdo*, iz *Brdega*, na *Brdem*; *Črnilo*, v *Črnilem*; *Sušje*, v *Sušjem*; *Socko*, v *Sockem*. (16) Adverbiale namesto adjektiva: *Na Pokriž njivi*. (17) Vokaliziranje l-a: *Ibana*, it. *Albana*, prim. *Iblana* – *Ljubljana*. (18) -mn- se izpreminja -ml- (in narobe) in -pn- se izpremeni v -pl-: *Japlénica*. (19) n pred k omehča: *Kapetanjka*. (20) Metateza p-k > k-p / k-p > p-k: *Krepop* namesto *Prekop*; *Krepoka* namesto *Prekopa*; *Pokrivnjek* namesto *Koprívnjek*. (21) Iz substantiva narejen adjektiv brez sufiksa tako rekoč: *Apno*, na *Apnem*; *V Črnilem*; z velkga *Nakuga*. (22) -ova *Vas* se skrči v -ovas ali -avas: prim. *Pavlovas*, *Pavlovčani*; *Vhovs* = *Loga ves* na Koroškem; *Jurkavas*. (23) Suff. -ънъ za soglasnik -n- v slov. -nji: prim. *Brinja Dolina*, *Jesenji Vrh*, *Klenji Vrh*, *Nadanje Selo*. (24) -n + ънъ = *nji* ali *ni*: *Vina gora*, *Vina gorica*, *Vina reber* in *Pod Vinjo Skalo*, *Vinji Vrhovi*. (25) fem. adj. ali part.: *Potučena*, *Podrte*, *Široka*, *Na Okrogli*.

Tretjo skupino sestavlja 91 listkov z zgodovinskimi izpisi izvorno slovanskih imen s področja avstrijske Štajerske, večinoma iz del J. von Zahna. Od tega je 82 listkov z imeni iz topoleksema *laz* in 9 listkov iz *ledina*. Prav ta skupina nazorno kaže nedokončano obliko, kartotečno zbirko pa kot nedokončano delovno verzijo.

Po številu listkov je najboljšežnejša četrta skupina, v kateri je imensko gradivo besedotvorno razčlenjeno. Zemljepisna imena so razvrščena po abecedno urejenih nosilnih glasovih v besedotvornih obrazilih in obrazilnih zraslekih,⁸

⁷ Ločila in oklepaji so enaka in na istih mestih kot na kartotečnih listkih.

⁸ Z izrazom obrazilni zraslek imenujem glasovne sklope, ki niso obrazila v etimološkem in funkcionalnem smislu, ampak iz besede izdvojeni glasovni nizi brez tipičnih funkcionalnih pomenov in (celo) brez upoštevanja morfemskih mej (prim. -adovec, -atnica, -čnji, -eže itd.).

ki jih na tem mestu navajam v celoti in v obliki, ki jo imajo v kartoteki, vendar pa le izjemoma ilustriram z zgledi:

Imena, ki vsebujejo -a- kot sestavino: **-ač-** v -ač, -ača, -ačak, -ačec, -ačen, -ačica, -ačina, -ača, -ački < -ač+ski, -ačje, -ačnica, -ačnik; **-ad-** v -ad, -ada, -adina, -adka, -adovec; **-ag-** v -agal/jaga; **-aj-**; **-ak-** v -akl/-jak, -aka, -akovec/-jakovec; **-al-** v -al, -alce, -alen, -alica, -ališče, -alja, -alje, -alnica, -alnik, -alo; **-an** v -an, -ana, -ančič, -andal/-andica, -anec, -anica, -anik, -anj, -anja, -anjal/-anjek, -anje, -anjarica, -anji, -anjica, -anjka, -anjski, -anka, -anski, -anščak, -anški; **-ar-** v -ar, pl. -arji, -ara (npr. *Sívara* (ime vrha)), -arček, -arčica, -arec, -arek, -aren adj., -arica, -arija, -arina, -arišče, -arjev, -arjevec, -arjevik, -arjevina, -arka, -arna, -arnica, -arovščnjak, -arski, -arščak; **-ast-**, -astnica; **-aš-** v -aš, -aša, -aščica, -aščnica, -aški < -ač+ski; **-at-** v -at, -atarica, -atec, -atica, -atka, -atnica, -atski; **-av-** v -av, -aval/-java, -avčan, -avec, -aven, -avica, -aviščnica, -aviški, -avje, -avka, -avnica, -avnik, -avs, -avski, -avščak/-avšček, -avščica, -avščina, -avščnica; **-azen**.

Imena, ki vsebujejo -b- kot sestavino: -ba.

Imena, ki vsebujejo -c- kot sestavino: -ca, -ce.

Imena, ki vsebujejo -č- kot sestavino: -čak, -čan(in), -čanica, -čanski, -čec, -ček, -čen < ec+en, -čev < ec+ov, -čevvec, -čevina, -čevka, -čica, -čič, -čiček, -čina, -čjak < ec+jak, -čji < ec+j, -čka, -čki < ec+ski, -čnica, -čnik, -čnika, -čnjak, -čnji.

Imena, ki vsebujejo -e- kot sestavino: **-ec**; **-eč/-oč** prtc., adj.; **-eček** < *ec*+*ek*; **-ečen**; **-ečica**; **-ej**; **-eja**; **-ejec**; **-ejica**; **-ejšina**; **-ek**; **-el/-ela**; **-elec**; **-elek**; **-elica**; **-elj**; **-elja**; **-eljic**; **-eljč**; **-eljski**; **-elnik**; **-elnja/elnjek**; **-elo**; **-en**; **-en**; **-enčan** (Nadaljevanje besedotvorne členitve sledi v škatli II).

Peto skupino sestavljata 302 natipkana listka velikosti $15 \times 10,5$ cm, na katerih so izpisane besede na črke A (*ajd* –), B, C, Č, D, F, G, H, J (– *južina*), skupaj z etimološkimi, jezikovnozgodovinskimi, etnološkimi idr. pojasnili iz literature. Listki najbrž niso sestavni del prvotne zbirke ledinskih imen, saj so vmes tudi besede, ki jih ni med onomastičnimi osnovami (npr. *arcnija*, vzhštaj. *hes* ‘edinka na kocki’, notr. *barufa* ‘prepir, tepež’ itd.), poleg tega pa tudi koncept in vsebina listkov kažeta na material za etimološki slovar F. Bezljaja.

V škatli II se nadaljuje korpus abecedno razvrščenih besedotvornih obrazil, obrazilnih zrastkov in končajev v zemljepisnih imenih, začeni s tistimi, ki vsebujejo -en-: *-enčina*, *-enec*, *-enek*, *-enica*, *-eničen*, *-enija*, *-enik/-enjak/-enjek*, *-enika*, *-enina*, *-enišče*, *-eniščnica*, *-eniški*, *-enj*, *-enja*, *-enjak/-enjek*, *-enje*, *-enjec*, *-enji*, *-enjica*, *-enjski*, *-enjščica*, *-enjščina*, *-enka*, *-enski*, *-enščak*, *-enšček*, *-enščica*; **-erka**; **-eš**, **-eški** < ež+ski; **-et**, *-etina*, *-etka*; **-ev**, *-evica*, *-evka*, *-evnica*; **-ezen**; **-ež**, *-ežen*, *-eževica*, *-ežisče*, *-ežje*, *-ežnik*.

Imena, ki vsebujejo *-i-* kot sestavino: *-ic*, *-ica*; *-ič*, *-iča/bča*, *-ičaj* < *ič+aj*, *-ičak* < *ica+jak*, *-ičan*, *-njičar*, *-iče* (je+ce), *-iček*, *-iček* adi., *-ičen*, *-ičev*, *-ičevec*, *-čevica*, *-ičevje*, *-ičica* < *ica+ica*, *-ičič*, *-ičin* < *-ica+in*, *-ičina* < *ica+ina*, *-ičinica*,

-ičeje, -ički, -ička, -ična, -ičnica, -ičnik, -ičnjak; **-iga**; **-ih**, -iha; **-ija**, -ijak, -ijica, -ijski, -ijsčica; **-ik**, -ika, -ikovec, -ikovje; **-ila** (ilja?), -ilar, -ilce, -ilec, -ilen, -ilja, -ilje, -ilka, -ilnica, -ilnik, -ilnjak, -ilo, -ilovec, -ilski, -ilščak (-ek), -ilščica; **-in**, -in adj., -in < it. -ona, -ina, -inarica, -inčan, -inčica, -inec, -inek, -inica, -inik < ina+ik, -inišče, -inj, -inja, -injak, -injčina, -inje, -inji, -injica, -injišče, -injka, -injka, -inka, -inovec, -inovica, -inovščak, -inski, -iščak, -iščica, -iščina; **-ir**, -iš, -iša, -iščak, -išče, -išec < išče+ec, -iščica, -iščnica, -iščnik, iščnjak, -išji, -iški; **-it**, -itec, -iten, -itka, -itnica, -itnik, -itovec; **-iv**, -ivčnik, -ivec, -ivica, -ivje, -ivka, -ivnica, -ivnik, -ivski, -ivški; **-iž**, -iža.

Imena, ki vsebujejo -j- kot sestavino: **-ja**, -jac, -jace, -jač, -jača, -jačnica, -jaga, -jaj, -aj, -jak, -jakovec, -jakovina, -jan(in), -jana, -janec, -janek, -janka, -janski, -janščak, -janščica, -jaščica, -jaški, -jat, -jav, -java, -javec, -javica, -javka, -je, -jč (je), -jec, -jevec, -jevje, -jč subst., -jek, -jčn, -jev, -jevec, -jica, -jiče, -jičina, -jija, -jik, -jišče, -jka, -jski.

Imena, ki vsebujejo -k- kot sestavino: **-ka**; -kica; -kovec; -kovica; -kovje.

Obrazila z -l- kot sestavino: **-lina**; -lišče; -lja; -ljica; -ljivec; -ljivica; -ljivka; -lnica; -lnik; -lo, -lce.

Imena, ki vsebujejo -n- kot sestavino obrazil: **-na**; -načina; -nak; -narica; -nast; -nat; -natec; -naten; -natič; -navec; -nec; -nen; -nica; -nič; -ničanin (prim. rekonstruirano obrazilo v imenu Dóbrniče), -ničar; -ničec; -niček; -ničen; -ničica; -ničič; -nički; -ničnica, -nija; -nik; -nikov; -nikovec; -nina; -ninec; -nišče; -niščica; -niščnica; -niški; -nja; -njača; -njak; -njakovec; -njan; -njar; -njavec; -nje; -njevica; -nji; -njica; -nji; -novik.

Imena, ki vsebujejo -o- kot sestavino: **-očina** < oča+ina; -očnica; **-ola** < it. suff.; -olica (oljica); **-omenj** (=oven??) (gl. Črnomelj, Dragomen »L/eksikon/ ob/čin/ Dragomelj«, Lahombelj); **-omnica** (=ovnica?); **-on**; -onec; -onski; -onščak; **-or**; -orica; -orija; -orina; -orka; -orščica; **-oš**; **-ota**; -otica; -otinec; -otinica; -otnica; -otnik; **-ov**; -ovača; -ovak; -ovan (prim. Čepovan); -ovatec; -ovatica; -ovatka; -ovčak; -ovčan; -ovček; -ovčina; -ovčnik; -ovčnjak; -ovec; -ovek; -oven; -ovenjak?; -ovica; -ovičje; -ovič; -ovija; -ovik; -ovina; -ovinec; -ovinica; -ovinka; -ovinski; -oviščnica; -oviški; -ovjak; -ovje; -ovji; -ovjiče; -ovka; -ovski; -ovstvo; -ovščak; -ovščec; -ovšček; -ovščica; -ovščina; -ovščnica; -ovščnik; -ovščnjak; -ovška; -ovski; -skarica < ski + arica (prim. Nemškarca), -ovka; -ovljak; -ovljan(in); -ovlje; -ovlji; -ovljica; -ovljik; -ovljiva; -ovljiski (prim. Radlska Gora, Pri Radoljskih Partéh), -ovljščica, -ovljščina; -ovnec; -ovnica; -ovničnik; -ovnik; -ovnika? (prim. Kozóvnka), -ovniški; -ovnjača; -ovnjak; -ovnji; -ovnka? (prim. Stóganka); -ovnski; -ovnščak; -ovski.

Imena, ki vsebujejo -s- kot sestavino obrazil: **-stvo**.

Imena, ki vsebujejo -š(č)- kot sestavino obrazil: **-ša** (=uša?; prim. Otavša); -šča/ek; -ščec < ski+ec; -šček = ščak; -ščen; -ščenic; -ščevec < ski+ovec; -ščevica < ski+ov+ec; -ščevka; -ščica; -ščič; -ščik; -ščina; -ščinja/ek; -ščinica; -ščinski; -ščnica; -ščnik; -ščnjak; -ščnje; -ški; -šnji.

Imena, ki vsebujejo -u- kot sestavino obrazil: **-uca** (prim. Grapúce); **-uč**?

(prim. *Draguč*, obč. Buzet, *Pod Vrhúčam*, ob. Rova), *-uča* (=hrv./srb. *uća*); *-uh*; *-uha*; *-ulja*; *-uljica*; *-un*, *-una* (*-unja?*); *-unec*; *-uš*, *-uša*; *-ušica*; *-ušnik*; *-uta*; *-uža*; *-užica*; *-va*.

V škatli III najdemo zemljepisna imena, abecedno urejena po topoleksemih na črke A, B, C, Č, D, E, F, G, H, I, J, K:⁹

Ajd; *Ajda*; *Ak*; *Aleluja*; *Ambrosius*; *Ana*; *Andreas*; *Antonij*; *Anzelj*/*Anžek*/*Anželj*; *Apat/opat*; *Apno*, *Apotekar*; *arnica*; *art*; *ardro* (*Ardro*, M ed. u *Ardrem*, R ed. z *Ardrega*); *aržet*; *Avgustin*; *autman*; *avžlak*.

Baba; *bac* (=bacek, bajcek); *Bača?*; *Badal* (priimek); *baden* = kad na Goriškem; *bajar*; *bajta*, *bajtelj*; *balincati* *Balincanje* (pš.); *balkon* (Pr Bakone (stelnik)); *bandera* tudi *bandero?*; *Ban*; *banja*, *bant*; *bar* (= Kolbenhirse); *bara* Sumpf; *baraka*; *barbara*; *Barbara*; *bared* 'pust, nerodoviten svet'; *barigla*; *barje*; *Barl-*; *baron*; *bas*; *basati* (*se*); *balt(o)ra*; *barka*; *bat* (g.); *balha*; *bavtara* (jarek); *beber* = bober; *beč*; *bečela*; *bedenj*; *beg* (Bežji Grad/Bežigrad, ob. Teharje; Bežigrad); *begun* (Bégunje); *beka* 'rumena vrba'; *bel*; *beleg/bileg*; *beliti* beljen; *Benet(-ke)*; *ber-*; *berač*; *berek*; *beret-* (Beréča Vas); *bergla/berla*; *Berislav* (os. ime); *ber(uh)*; *bęs* 'Wut', *beseda*; *Beteč(-?)*; *beza* = bez / bezeg; *bezati* (?); *bezgati* 'wühlen'; *bezen* 'Bergspalte, Loch'; *beznica* 'Rübengrube, Loch'; *bič*; *bik*; *bil(-?)*; *biljon(?)*; *bínkelj*; *bira*; *birič*; *birt* = ribnik; *bisaga*; *biser*; *bister*; *biškop*; *bit?*/*Bit?* ('bit- tema za osebna imena Mikl. Sl. PN); *bize* (pl.), *Bizjak*; *blag*; *britof*; *brkelj/brklja*; *brlog*; *brn*; *brod*; *bruh/pruh* 'kamnolom'; *bršlin/bršljan/bršlen*; *brus*; *brv*; *bruno*; *brz* (na Brzah, njiva); *buča*; *bučati*; *bud-*; *buj*; *bukev/bukva*; *bula*; *bunar*; *bunka*; *bur* 'nasip, jez'; *burja*; *burklja*; *buša*; *but-*; *butara*; *blana*; *blato*; *blazina*; *blažen*; *bled* (Bled, Blednik); *bleg* (*Blegaš*); *blek*; *stcsl. blinъ* 'Kuchen'; *bliz*; *bljeva-* (Bljivánc, gozd); *bljušč*; *blod-* (Blódnik); *bob*; *boben*; *bobot*; *bober*; *Bobneč*; *boč*, *bok*; *bočen*; *bod-*; *Boden*; *bodič*; *bodljika*; *bog*; *bogat*; *boh*; *bohinj(?)*; *boj*; *bojs-* (=bos, Bosna); *bok*; *bolehen*; *bolen*; *bolha*; *bolt*; *bor*; *borg*, *borgo*; *borjač* = dvorišče; *boltar*; *borovica* = brina; *borovnica*; *boršt*; *bosman*; *?bos-*; *bošk-*; *bot*; *botričen*; *Bovec*; *božič*; *brada*; *bradva*; *brajda*; *bramor* (Brámorca (tr.)); *bran-*; *brana*; *branger*; *braška* = bračka; *brat*; *brav*; *bravinec* =mravlja = mravinec; *brazda*; *brdo* (brdina); *brebrovina*; *brbot*; *breber* = bober; *Brecelj* ali *brecelj*; *preg*; *bregeše*; *bre-guša*; *breka* (sorbus); *brencelj*; *breskev*; *brest*; *breza*; *brezdno*; *brežček*; *brglez*; *brid*; *briga*; *brin/brina*; *bri-*; *bris-*.

Škatla IV: V njej se nahaja imensko gradivo na črke L, M, N, O, P, R, ki je abecedno razvrščeno po topoleksemih.

Škatla V: V njej se nahaja imensko gradivo na črke S, Š, T, U, V, Z, Ž, ki je abecedno razvrščeno po topoleksemih.

⁹ Za boljšo predstavo podajam celotni korpus topoleksemov na črke A, B in Z, Ž.

Na črko Z je vloženih 242 listov z naslednjimi topoleksemi: *za* (s samostavnikom); *zabava*; *zad*, *zadej*; *zadnji*; *zagaj*; *zaganjati*; *zagata*; *zglavje*; *zglavavnica* menda = *zglavavnica*; *zglavnik* = *zglavnik*; *zagniti*, *zagnilo*; *zagon* (?); *zagonja* = *zagon* (?); *zagoreti*, *zagorel*; *zagrada*; *zagraja*; *zagrađiti*, *zagrajen*; *zagreza*; *zaje*; *zajec*; *zajem-ati*; *zajeza*; *zajka*; *zakláda*; *zakleniti*, *zaklenjen*; *zaklep*; *zaklinec*, *zaklenek*; *zaklenčati*, *zaklinčan*; *zaključ*; *zaklop*; *zakopati*, *zakopan*; *zakot*; *zal*; *zalažati*, *zaležan*; *zaloga*; *zalom*; *zamik*; *zamuda*; *zanožje*; *zara*, tudi pl. *zare*; *z-okolo* s samostalnikom; *zapečen*; *zaplata*; *zapod* s samostavnikom; *zaprt*; *zapust*, prim. *zapustek*; *zapušča*(?); *zasad*, *zasada*; *zasap* = *zasip*; *zased* 'Hinterhalt'; *zaseda* 'Hinterhalt'; *zásep* = *zasip*; *záseka* (tudi *zasèk*); ?*zaskočiti*; *zasled*, *zasediti*; *zaslon*; *zaspan*; *zastava*; *zastop*; ?*zatok*, *zaton*; *zatreb* = *zatrep*; *zatišje*; *zatrep*; *zatvornica*; *zavaliti*; *zavec* = *zajec*; *zaveten*; *zavina*; *zavinek*; *zavit*; *zavod*; *zavoj*; *zavor*; *zavora*; *zavratnica* = *zvratnica* (*zvrati*) *zemlja* konec njive, katero v smeri širine orjejo; *zavreti*; *zažgati*, *zažgal*(?); *zbor*(?); *zdanji*; *zdenec* = *studenec*, *zden* = *studen*; *zdol*(?); *zdolanji*; *zdolenji*; *zdrav*; *zdrt* = *razdrt*(?); *zduh*, *zduša*; *zeb-sti*; *zel*; *zelen*; *zelje*; *zemlja*; ?*zevati*; ?*zgnojiti se*; *zgon* kraj kamor živino zganjajo; *zgoranji*; *zgoreti*, *zgorel*; *zgorenji*; *zgornji* = *zgorenji*; *zgošča*; *zgrada* = živ plot, *zibika*, *zibka*; *zibel*; *zibot* *zib-ati se*, *zibi* Moorland; *zid*; *zidan*; *zijati*, *zijal*(?); *zijut*; *zima*; *zlaka* *zvlačiti* (*z vlečeno*); *zlamati*, *zlaman*; *zlat*, *zlato*; *zlodej*; *zlom*; ?*zmeren*; *zmrzel*, *zmrzniti* *zmrzovati*; *znamenje*; *znan*; *znoj* *znojiti*; *znos*; *znožje*; *zob*; *zrasel*, *zrasti*; *zrati* = *zvráti* in *povráti*; *zrno*; *zval*; *zver*; ?*zveza*; *zvezda*; *zvej-ati*; *zvon*; *zvoz*; *zvrati*; *zvrh*, *zvrhnji* = *zgornji*.

Na črko Ž je vloženih 70 listov z naslednjimi topoleksemi: *žaba*; *žaga*; *žakelj*; *žal*; *žalosten*; *žalota*; *žatlaka* = *žantloha*(?); *žebati* 'murmeln beten'; *žegen*; *žehta*; *žeja*(?); *žejen*; *žekno*; *železo*; *želod*; *žena*; *žep*; *žarjav* in *žerjav*; *žerjav* 'Kranich'; *žerh*; *žeti*, part. *žet*; *žganje*; *žgati*, *žgal*, *žgal*; *žid*; *žida*, *židan*; *žima*; *žingred*, *žingerc*; *žir*; *žir*; *žito*; *živ*; *živina*; *žlahten*; *žlajfa*; *žlajfan*; *žlabor* = *žlambor* 'Baumhöhlung'; *žlak*; *žleb*; *žlica*; *žmitek*; *žnidar*; *žokno* nam. *žvokno* = *žékno*; *žolč*; *žolt*; *ždrelo* = *žrelo*; *žrnev*; *župa* *soseska*, *gmajna*; *župan*; *žverca*.

Iz gornje okvirne predstavitev se vidi, da se samo zaradi tipa gradiva (tj. slovenskih zemljepisnih imen) lahko govori o eni imenski zbirki, sicer pa so imena razvrščena po jezikoslovnih vidikih v tri abecedno urejene kartotečne podzbirke, ki jih tu povzemam: podzbirka s seznamom jezikoslovnih značilnosti v zemljepisnih imenih, besedotvorna podzbirka in podzbirka topoleksemov. Čeprav ima zbirka po količini zajetih imen (tj. zbranih terensko in z izpisovanjem) in po stopnji jezikoslovne obdelave značaj delovne verzije, ni izgubila svoje jezikovne, zgodovinske in tudi primerjalne vrednosti, in sicer celo kljub dejstvu, da so danes na voljo precej izčrpnjše imenske zbirke, med njimi tudi elektronske, ki so ob tehničnem razvoju kartografije nastajale vzporedno s splošnimi in specialnimi zemljevidi in se odlikujejo po možnosti zanesljive lokacije geografskih objektov in imen zanje.

Matičina imenska zbirka

Matičina imenska zbirka (ES 11, 415) je nastala po več desetletij trajajočem zbiranju slovenskih zemljepisnih imen, ki se je pod okriljem Slovenske matice začelo leta 1876. Začetek in potek akcije sta že bila pregledno opisana (KRA-NJEC 1964, 209–219; ŠIVIC-DULAR 1989, 83–102). V omenjenem članku ob 100-letnici ustanovitve Slovenske matice jo je S. Kranjec uvrstil med matištine projekte s področja geografije, saj naj bi bilo opis slovenskega ozemlja treba »prej ali slej izpopolniti tudi z natančnejšim zemljevidom, tako kot je svoj čas Peter Kozler izdal skupaj z zemljevidom tudi *Kratek slovenski zemljepis*. Pri tem je bilo važno ugotoviti pravilna slovenska krajevska imena«. Ob tej priložnosti je bila prezrta jezikoslovna razsežnost akcije (LOGAR 1964, 108–115), tj. pobude za njen začetek, za strokovno vodenja in skrb za določitev pravih (normiranih) imenskih oblik, za katere so si bili že pred tem prizadevali posamezni izobraženci, npr. F. Metelko, H. Freyer (ŠIVIC-DULAR 1988, 55–66), dopisovalci v časopise¹⁰ idr., pa tudi kasneje v zvezi z imenikom k *Zemljevidu slovenskega ozemlja* (RUS 1912/1913, 68); to pa je nedvomno tesno povezano z jezikoslovjem.

Dosedanje raziskave arhivske dokumentacije in časopisnih poročil (prim. *Novice*, *Slovenski narod*, *Letopis Slovenske matice*) že omogočajo vpogled v pobude, razloge oziroma smotre in okvirni potek zbiranja zemljepisnih imen ter v naravo načrtovane publikacije. Naj jih na kratko obnovim tudi tu: Zbirko slovenskih zemljepisnih imen sta imela v mislih dva strokovna kroga (tj. zemljepisci in jezikoslovci) in danes se zdi, da sta se zamislila deloma vendarle prepletali. Takoj po ustanovitvi Slovenske matice (1864) je Peter Kozler vodstvu predlagal, naj bi se natisnil prirejeni *Kratki slovenski zemljepis* iz leta 1854, a predlog tedaj ni našel podpore, iskali so nove možnosti, katerih nobena pa se zaradi različnih vsebinskih, tehničnih in finančnih vzrokov ni uresničila. Kljub temu je zamisel o tovrstnem delu tlela med delovnimi načrti Slovenske matice (KRA-NJEC 1964, 196d.) in nazadnje dočkala izdajo zemljevida slovenskega ozemlja (1921) in spremnega imenika (1922). Sredi 19. stol. se je v javnosti večkrat pozivalo k pripravi vseslovenskega topografskega imenika in zbiranju imen,¹¹ formalno pobudo za imenik v duhu pisanja F. Kočevarja pa je organom

¹⁰ Tako je »Dosluzeni šolnik« med drugim zapisal: »Novice so že večkrat in po vsi pravici grajale zanikernost, da se tako važna reč, kakor je pravilna pisava lastnih imen oseb in krajev, posebno slovenskih priimkov, vse preveč zanemarja in to ne le po uradniških pisarnicah, temveč še celó po učilnicah ...« (NOVICE 1864, 224).

¹¹ K zbiranju ledinskih imen (tj. imena hišč, gozdov, travnikov, njiv) je leta 1858 iz Pazina pozival že France Cegnar (prim. J. MARN: *Jezičnik* 29, 1891, 60), Ferdo Kočevar pa je deklarativno opozoril na pomen (osebnega in) topografskega imenika, ki naj bi prinesel »vsa topična imena, naime imena slovenskih mest, trgov, vasi, občin, okolic, pokrajin, cerkev, kapel in križev, gradov in razvalin, jezer, rek, potokov, studencev in močvirjev, imena planin, gor, hribov, gričev in bregov, imena ravnin, dolin, sotesk, klancev, jarkov in jam, cest, potov in mostov, imena njiv, travnikov in pašnikov, vinogradov in goric, lesov, host in gajev itd.« (NOVICE 1868, 244–246, 366). Ob

Slovenske matice podal Maks Pleteršnik.¹² Predlog je najprej podal na seji odseka za izdavanje knjig 10. junija 1876, nato pa ga je v imenu istega odseka ponovil še na odboru Slovenske matice 13. julija 1876.¹³ O tem dogodku piše v letnem poročilu o delu Slovenske matice: »Odbornik prof. Maks Pleteršnik (v odsekovem imenu za izdavanje knjig) predlaga: naj bi se nabirala geografična imena (krajev, gora, rek itd.) slovenskih dežel, katera naj bi »Matica« vredila in ob svojem času na svetlo dala. V ta namen naj se odbor Matičin obrne do izobraženih rodoljubov po vsem Slovenskem s prošnjo, naj bi vsak v svojem kraju nabiral domača krajna imena in jih »Matici« pošiljal«. Predlog je bil soglasno sprejet in prof. Pleteršnik zadolžen za izdelavo »načrt/a/ tacega imenika, ki ga Matica razpošlje v posamezne župnije za vpis dotičnih imen« (Letopis MS 1876, 223, 226). Z rezultati polletnega poteka akcije je Pleteršnik seznanil udeležence občnega zbora Slovenske matice (24. januarja 1877) in povedal, da je bilo razposlanih nad 100 dopisov z anketnimi obrazci in da odgovori s popolnimi popisi že prihajajo. O akciji je Pleteršnik poročal še na seji 10. novembra 1880 in ker da se je odzvalo samo 42 odstotkov naslovnikov, je prosil za dovoljenje, da se zbiranje nadaljuje.¹⁴ Videti je, da je po tem času dejavnost Krajepisnega odseka praktično usahnila, njena ponovna oživitev pa je v zapisniku seje odbora Slovenske matice (17. oktobra 1888) zabeležena s poročilom o tem, da so bila vabila k sodelovanju spet razposlana (ŠIVIC-DULAR 1989, 87).¹⁵ Za obdobje julij 1889 – januar 1890 v zapisnikih piše, da se je Krajepisni odsek Slovenske matice odzval prošnji deželnega predsedništva in z jezikovnega stališča ocenil (tj. normiral) zapis slovenskih imen v uradnih imenikih, ki so jih bila predložila kranjska okrajna glavarstva za natis v krajevnem repertoriju (1894). – Po letu 1894 so bile obnovljene tudi priprave za *Zemljevid slovenskega ozemlja*, pri tem pa je skrb za »predelavo imen« na zemljevidu prevzel leta 1899 ustanovljeni Zemljevidni odsek (KRANJEC 1964, 208),¹⁶ vendar pa tudi tokrat – po Levčevih besedah zaradi smrti S. Rutarja in odhoda F. Koblarja – delo ni napredovalo s predvidenim tempom, finančna in tehnična stran projekta pa se je ugodno

tem je predlagal, naj bi se imena zaradi popačenosti v zemljiških knjigah nabirala »iz ust samega naroda« in s pomočjo »rodoljubne duhovščine«, pri čemer bi se enotnost pri zbiranju ohranila z natisom posebnega obrazca.

¹² Pleteršnik je postal ustanovnik Slovenske matice leta 1868, njen podpredsednik 1875 (SBL II, 384) in član več odsekov: Odseka za izdavanje šolskih knjig (1871), Odseka za izdavanje knjig in Odseka za narodno blago (1872), Krajepisnega odseka (1876) (Letopis MS 1871, 50; Letopis MS 1872–1873, 14, 48; Letopis 1874, 24 pass.; Letopis MS 1875, 15; Letopis MS 1876, 223–228).

¹³ V *Slovenskem biografskem leksikonu* stoji napačni datum 10. julij 1876 (SBL II, 384; geslo: Maks Pleteršnik), ki se nekritično ponavlja (prim. KRANJEC 1964, 208).

¹⁴ Med prejetimi naj bi bila tudi A. M. Slomškova zbirka koroških in nekaj štajerskih krajevnih imen, ki naj bi jo Pleteršniku posredoval Janez Bleiweis (KRANJEC 1964, 208).

¹⁵ Drugačen datum navaja Kranjec: Pleteršnik naj bi delovanje Krajepisnega odseka obudil leta 1886 in tedaj razposlal okoli 800 pozivov z vprašalnimi polami (KRANJEC 1964, 208), vendar pa na podlagi objavljenih zapisnikov tega podatka ne morem potrditi.

¹⁶ Za člane so bili imenovani France Koblar, Fran Levec, Fran Orožen, Simon Rutar in Vilibad Zupančič, leta 1907 pa se jim je kot član pridružil tudi Maks Pleteršnik.

razvijala šele po letu 1907. Člani Zemljevidnega odseka so se načelno zedinili o rabi slovenskih imen na zemljevidu (1908),¹⁷ določili enotne kratice za zemljepisna imena in sklenili, da bo skupaj z zemljevidom izšel tudi seznam vseh zemljepisnih imen (1909). – Na Pleteršnikov predlog je bil Krajepisni odsek že tretjič oživiljen (30. januarja 1902), njegovi člani pa so postali Franc Finžgar, Fran Orožen, Maks Pleteršnik, Simon Rutar in Vilibad Zupančič. V naslednjih letih so spet pošiljali vprašalne pole s prošnjo za zbiranje imen po Gorenjskem, Notranjskem, Goriškem in spodnjem Štajerskem, a tudi tokrat količina in kakovost poslanega gradiva ni dosegla pričakovanj. Do združitve energij pri izvajanju nalog vodi združitev Zemljevidnega in Krajepisnega odseka (1910), pri tem pa je vodstvo krajepisnega referata znotraj odseka prevzel M. Pleteršnik (KRANJEC 1964, 209d.), ki je imel odločilno vlogo pri normiranju imenskih oblik po zgodovinsko-etimološkem načelu (ŠIVIC-DULAR 1989, 88–95).¹⁸ Kljub osebnim naporom in podpori Slovenske matice projektu se je izdaja zemljevida zaradi strokovnih razhajanj, tehničnih in gmotnih težav, izbruha prve svetovne vojne, kasneje ukinitve Slovenske matice ipd. odmikala, tako da je zemljevid izšel šele po vojni (1921), imenik k zemljevidu *Kazalo krajev na Zemljevidu slovenskega ozemlja* Rikarda Svetliča pa celo 1922. V istem obdobju pa je že leta 1876 načrtovani »geografični imenik« ostajal torzo; na projektu je Pleteršnik nameraval delati tudi po preselitvi v Pišce spomladi leta 1923, saj je obljubil, »da bo krajepisni slovar urejal dalje«, vendar pa mu je smrt 13. septembra 1923 preprečila dokončanje slovarja« (KRANJEC 1964, 211).

Ob kartotečni imenski zbirki je v zapuščini ostal tudi rokopisni *Zapisnik o nabiranju krajepisnih imen v slovenskih občinah* s tremi zapisi na naslovnici,¹⁹ sicer pa brez direktnega podatka o sestavljalcu zapisnika in času nastanka. *Zapisnik* vsebuje abecedno urejen seznam imen naselij (občin) po pokrajinah (omenjeni sta Štajerska in Kranjska) in po tedanjih sodnih okrajih.²⁰ Podatkov

¹⁷ Na slovenskem jezikovnem ozemlju naj bi bila samo slovenska imena, na etničnih mejah pa tudi nemška.

¹⁸ Pleteršniku je bilo leta 1910 poverjeno, da pregleda »vse izdelke posameznih sodelavcev /.../ in »po možnosti upošteva tudi naglase« za *Zemljevid slovenskega ozemlja* (KRANJEC 1964, 210).

¹⁹ Ti si sledijo takole in osvetljujejo tudi zbiranje zemljepisnih imen: 1. »Občin slovenskih ali deloma slovenskih je približno 1100.« – 2. »Iz občin modro začrtanih je dobila Matica Slovenska zbirke krajepisnih imen.« – 3. »Iz p i s e k i z L . o b č . i n o b č . m a p pomeni, da so na listke prepisana imena kranjskih občin iz Leksikona občin za Kranjsko iz l. 1906 in iz občin map kranjskega mapnega arhiva (samo za občine, za katere Matica do junija 1917 še ni imela zbirke).«

²⁰ Mreža naselij in sodnih okrajev (v oklepaju prva številka pomeni število naselij v sodnem okraju, druga številka se nanaša na število krajev z imensko zbirko, vključno z izpisi iz map in leksikona občin): 1. *Štajersko*: Brežice (18 – za noben kraj ni zbirke), Kozje (27), Sevnica (13), Celje (21 – za 9 krajev zbirke), Gornji grad (9 – za 3 kraje zbirke), Laško (8 – za 5 krajev zbirke), Šmarje (15 – za 9 krajev zbirke), Vransko (9 – za 8 krajev zbirke), Konjice (27 – za 1 kraj zbirke), Ljutomer (29 – za 12 krajev zbirke), Gornja Radgona (24 – za 9 krajev zbirke), Slovenska Bistrica (43 – za 16 krajev zbirke), Maribor (78 – za 16 krajev zbirke, od tega po zaznamkih 7 neporabnih), Sv. Lenart (44 – za 16 krajev zbirke, od tega po zaznamku 1 neporabna), Ormož (33 – za

o številu zbranih imen nimam, tudi zato, ker število pridobljenih imenskih zbirk doslej ni enoumno ugotovljeno, zlasti ne število zbirk iz prvega obdobja (tj. od 1876 naprej), ki v zvezku sploh niso zabeležene z imenom zbiratelja in pošiljatelja, govori pa o njih Pleteršnikovo poročanje na sejah Slovenske matice in »modro začrtani« kraji v *Zapisniku*. V literaturi kroži več števil o številu občin, od koder izvirajo zbirke: Bezljaj v uvodu v *Slovenska vodna imena* piše, da je bilo pred prvo svetovno vojno zbrano gradivo iz 435 slovenskih občin (BEZLAJ I, 8) in Kranjec navaja, da je »imel odsek leta 1907 od približno 1082 slovenskih občin nabrano gradivo šele iz 346 občin, leta 1913 pa iz 550 občin« (KRANJEC 1964, 210). Sama sem bila po seštevanju »modro začrtanih« krajev zapisala, da je Slovenska matica do junija 1917 imela imenske zbirke za 701 občino (ŠIVIC-DULAR 1989, 88). V *Zapisniku* je registrirano 1136 krajev (ali njihovih delov, npr. Ljubljane, Trsta) in samo za 431 krajev najdemo identifikacijske podatke o pridobljenih imenskih zbirkah. V številu 431 je všteti 28 krajev, za katere imamo zgolj izpise iz Leksikona občin za Kranjsko iz leta 1906 in občinskih map (za 41 krajev pa izpisana imena dopolnjujejo terenske zbirke);²¹ in 9 krajev z »neporabnimi« ter 1 kraj z »malo« porabno imensko

12 krajev zbirke), Ptuj (78 – za 16 krajev zbirke, od tega po zaznamku 1 neporabna), Rogatec (21 – za 3 kraje zbirke), Murek (14 – za 2 kraja zbirke), Marbeg (16 – za 3 kraje zbirke), Slovenj Gradec (16 – za 4 kraje zbirke), Šoštanj (10), – za 3 kraje zbirke); 2. *Kranjsko*: Črnomelj (21 – za 14 krajev zbirke), Metlika (10 – za 4 kraje zbirke), Brdo (21 – za 18 krajev zbirke), Kamnik (39 – za 27 krajev zbirke), Kočevje (24 – za 4 kraje zbirke), Velike Lašče (8 – za 7 krajev zbirke), Ribnica (10 – za 9 krajev zbirke), Kranj (12 – za 1 kraj zbirka), Škofja Loka (10 – za 6 krajev zbirke), Tržič (5), Kostanjevica (5 – za 3 kraje zbirke), Krško (5 – za 3 kraje zbirke), Mokronog (6 – za 5 krajev zbirke), Radeče (4 – za 3 kraje zbirke), Litija (17 – za 16 krajev zbirke), Višnja Gora (24 – za 23 krajev zbirke), Ljubljana (29 – za 19 krajev zbirke), Vrhnika (7 – za 3 kraje zbirke), Cerknica (3 – za 3 kraje zbirke), Idrija (8 – za 1 kraj zbirka), Logatec (5 – za 5 krajev zbirke), Lož (3 – za 3 kraje zbirke), Ilirska Bistrica (11 – za 8 krajev zbirke), Postojna (6), Senožeče (8 – za 5 krajev zbirke), Vipava (15 – za 9 krajev zbirke), Kranjska Gora (6 – za 3 kraje zbirke), Radovljica (15 – za 7 krajev zbirke), Rudolfovo (11 – za 8 krajev zbirke), Trebnje (4 – za 2 kraja zbirke), Žužemperk (7 – za 5 krajev zbirke), Beljak (3 – za 2 kraja zbirka), Podklošter (3 – za 1 kraj zbirke), Rožak (5 – za 1 kraj zbirka), Trbiž (6 – za 6 krajev zbirke), Borovlje (8 – za 1 kraj zbirka), Celovec (17 – za 4 kraje zbirke), Sv. Mohor (4 – za 3 kraje zbirke), Doberla ves (6 – za 1 kraj zbirka), Železna Kapla (3 – za 1 kraj zbirka), Pliberk (13 – za 3 kraje zbirke), Velikovec (9), Št. Pavel (1), Trst/predmestja (13 – za 1 predmestje zbirka), Tržaška okolica (11 – za 1 kraj zbirka), Ajdovščina (12 – za 7 krajev zbirke), gorica (23 – za 6 krajev zbirke, od tega za enega »malo«), kanal (10 – za 2 kraja zbirki), Gradiška (1), Kormin (4 – za 3 kraje zbirke), Tržič (2 – za 1 kraj zbirka), Komen (17), Sežana (14 – za 5 krajev zbirke), Bovec (7 – za 2 kraja zbirki), Cerkno (3), Kobarid (9), Tolmin (6), Buzet (1), Koper (7), Peran (2), Motovun (1), Podgrad 3).

²¹ Za spodnje kraje je bilo imensko gradivo samo izpisano (=SI) ali tudi izpisano (=TI); krepko je natisnjeno ime sedeža sodnega okraja: *Črnomelj*: Čeplje (SI), Planina (SI), Radence (SI), Vrh (TI); *Metlika*: Drašiči (SI), Lokvica (SI); *Brdo*: Brezovica (SI), Češnjice (TI), Drtija (SI), Krašnja (TI), Prevoje (TI), Zlato Polje (TI); *Kamnik*: Bistričica (TI), Dragomelj (TI), Gozd (SI), Klanec (SI), Križ (TI), Lahoviče (TI), Mekine (TI), Mlaka (TI), Moste (TI), Suhadole (TI; vendar pa druga zbirka ni navedena); *Kamnik*: Županje njive (TI); *Kočevje*: Banja Loka (TI), Draga (SI); *Velike Lašče*: Velike Lašče (TI), Rob (SI); *Ribnica*: Jurjevica (TI); *Škofja Loka*: Oslica (SI), Sorica (TI); *Litija*: Gradišče (SI), Konj (SI), Moravče (TI), Trebeljevo (SI); *Višnja Gora*: Črešnjice (TI), Dob (TI), Draga (TI), Veliki Gaber (TI), Gorenja Vas (TI), Luče (TI), Muljava (TI), Velike Peče (TI),

zbirko kot edinim virom (živih) imen za določen kraj. Število imenskih zbirk prekaša število krajev, ker sta za 22 krajev poslani oziroma vpisani po dve imenski zbirki, za 3 kraje pa po tri in več zbirk, pri čemer so zbirke za nekatere kraje (npr. Cerklje) sestavljene iz več delov. Iz predstavljenega se vidi, da je za okrog 270 krajev znano, da so bile imenske zbirke Slovenski matici poslane, ne pa tudi, kdo jih je zbral in kdo ter kdaj jih je poslal, zanimiv pa bi bil tudi odgovor na vprašanje, ali je bilo gradivo iz teh 270 zbirk v celoti vključeno na kartotečne listke. Ob posameznih zbirkah se pojavljajo priložnostni kvalifikatorji o njihovi uporabni vrednosti, prim. *nepopolna zbirka*, *neporabno*, *maloporabno*, *površno*, *malo nabr./al/*, *Malo!* za *si*lo *porabno*, *zelo malo*, *samo pol obč./inel*, *obširno in marljivo izdelano*, *dopolnjeno vrnil*, »zb./ral/ *zemljiška imena*, *pri Kalu in Koritnici in gozdna imena pri Čezsoči*« ipd. Najstarejša vpisana zbirka je iz oktobra 1889, po ena iz leta 1903 in 1904,²² šest zbirk (istega zbiratelja) je iz leta 1905.²³ Po podatkih *Zapisnika* se je število poslanih zbirk začelo povečevati: največ jih je iz let 1907 (47 zbirk), 1909 (53 zbirk), 1911 (49 zbirk), 1913 (43 zbirke). Po obnovitvi delovanja Slovenske matice spomladi (1917) so začele spet prihajati tudi zbirke, tako da v obdobju 1917–1922 beležimo po 4 zbirke v letu 1917, 2 zbirki v letu 1918, 17 zbirk v letu 1919, 19 zbirk v letu 1920, 6 zbirk v letu 1921 in 21 zbirk v letu 1922 (ZAPISNIK/rkp., passim). Kot je bilo že omenjeno, je v *Zapisniku* zapisano ime zbiratelja (le redko beremo: »Nabr./ala/ neimenovana oseba«, vendar pa je naveden pošljatelj), njegov poklic ali stan,²⁴ ime pošiljatelja in (z izjemo 30 primerov) tudi datum pošiljke. Med zbiratelji prevladujejo župniki, učiteljstvo in dijaki – tu prednjačijo dijaki z gimnazij v Celju in Mariboru –, med pošiljatelji pa gimnazijski profesorji,²⁵ ki so dijake najverjetneje tudi osebno spodbujali in vodili.

Podboršt (TI), Prapreče (TI), Radohova Vas (TI), Stehanja Vas (TI), Zagorica (TI); *Ljubljana*: Iška vas (TI), Lipljene (SI), Medvode (TI), Podgorica (TI), Račna (SI), Slivnica (SI), Vrbljane (TI); *Vrhnika*: Črni Vrh (TI), Sv. Jošt (TI); *Ilirska Bistrica*: Jablanica (SI), Ratačevo Brdo (SI); *Senožeče*: Dolenja vas (SI), Laže (TI), Sinadole (TI); *Vipava*: Erzelj (SI), Podkraj (SI), Podraga (SI), Slap (SI), Ustje (SI); *Rudolfovo*: Črmošnice (SI), Poljane (SI), Sv. Peter (TI)

²² Verjetno se je S. Kranjec opiral na meni neznani vir, ko piše, da so na 100 razposlanih pozivov v letu 1903 dospeli štirje zadovoljivi odgovori (KRANJEC 1964, 210).

²³ Prim. vpise najstarejših zbirk: 1. iz Cerknice: »nabr./al/ Matej Klun, posl./al/ 22. oktobra 1889«; 2. iz Ribnega: »Nabr./ala/ gdična Fr. Pogačnik in Karol Avser dij. (VIII), nekoliko dopolnil Mat. Mrak, župnik v Boh. Beli 10. maja 1903; 3. Sv. Peter na Medvedovem Selu: »Nabr./al/ Al. Strmšek naduč. v Št. Petru n. M. S. posl./al/ župn./ik/ Šparhaki 14. junija. 1904«; 4. kaplan Jos. Lončarič pa je 26. junija 1905 poslal imenske zbirke iz naslednjih krajev: Črešnjovce, Očeslavce, Orehovce, Polic, Gornje Radgone in Zbigovce.

²⁴ Prim. oznake, kot so npr.: dijak VIII. razreda v I. gimnaziji, župnik v, kaplan v, učiteljica, nadučitelj v, šolski vodja v, šolski voditelj v, župan v, sodni oficijal v, cand. jur. v, itd.

²⁵ Med njimi izstopajo profesorji: M. Suhač (Celje), dr. J. Tominšek (Maribor), dr. Vrstovšek (Maribor), dr. J. Žmavc (Ljubljana, Maribor).

Razmerje med kartotečno in matičino imensko zbirko

V uvodu k *Slovenskim vodnim imenom* piše, da je bila zbirka ledinskih imen Slovenske matice pred prvo svetovno vojno nabrana večinoma iz katastrskih map, v poročilu Inštituta za slovenski jezik pa piše, da jo je »še pred prvo svetovno vojno nabrala Slovenska matica s svojimi sodelavci in da je imena že Pleteršnik obdelal po etimoloških geslih, sufiksih in podobno«, in v predgovoru k *Slovenskim krajevnim imenom* (1985) beremo: »V širšem slovenskem okviru se je leta 1876 pri Slovenski matici lotil zbiranja podatkov o krajevnih imenih Maks Pleteršnik, pozneje tudi Simon Rutar in Fran Levec«. Poimensko so izpostavljeni trije člani matičinih odsekov: Maks Pleteršnik (član Krajepisnega odseka in združenega Krajepisnega in Zemljevidnega odseka od 1910), Simon Rutar (član Zemljevidnega odseka od 1899 in Krajepisnega odseka od 1902) in Fran Levec (član Knjižnega odseka 1882–1907 in član Zemljevidnega odseka od 1899; član združenega Zemljevidnega in Krajepisnega odseka)²⁶ kot zaslužni za zbiranje zemljepisnih imen. F. Levec verjetno ni bil neposredno vpleten v zbiranje zemljepisnih imen, je pa kot član Zemljevidnega odseka gotovo sodeloval pri sprejemanju načelnih stališč o slovenskih zemljepisnih imenih na zemljevidu in verjetno tudi pri njihovem normiranju. Delež Simona Rutarja ni lahko določljiv. Znano je, da je v svoja zgodovinska dela vključeval geografske podatke in načrtno skrbel za pravilna imena in za lokalne oblike imen (SBL 9, 176), vendar pa v *Zapisniku* ne najdemo datiranih imenskih zbirk s Primorskega, povezanih s S. Rutarjem, poleg tega za 33 »modro občrtanih« primorskih krajev manjkajo identifikacijski podatki. Utemeljeno pa se zdi, da je avtor kartotečne zbirke M. Pleteršnik, saj temu v prid govorijo tudi naslednji elementi: (a) kartotečna zbirka je večinoma pisana z isto roko, vendar pa najdemo tudi tuje dopise (npr. *berglal berla*) in popravke (npr. *blana*); (b) na hrbtni strani listkov neredko najdevamo zavržene verzije slovarskih gesel za Pleteršnikov slovensko-nemški slovar, večinoma iz druge knjige; (c) izpisi bibliografskih enot na listkih, objavljenih vsaj do leta 1920, izključujejo kot avtorja kartotečne zbirke F. Levca (+1916) in S. Rutarja (+1903). Poleg tega je bil samo M. Pleteršnik s projektom celostno povezan v vseh njegovih časovnih in problemskih fazah: bil je njegov večkratni spiritus agens, sestavljal je strokovno-tehnična navodila za zbiranje, zbirke je vpisoval v *Zapisnik*,²⁷ izpisoval je geografsko in jezikoslovno literaturo, imensko gradivo je klasificiral po besedotvornih in etimoloških načelih ipd.: na podlagi teh ugotovitev pa se Pleteršnik vse bolj kaže kot osrednja osebnost

²⁶ V osebnih biografijah Frana Levca (ES 6, 158; SBL I, 640–645) in Simona Rutarja (PSBL III, 254–257; BL III, 175–177) so podatki o njunem zbiranju krajevnih imen in celo o njunem sodelovanju pri »predelavi imen« v Zemljevidnem odseku sploh izpuščeni. O tem ni nič niti v korespondenci S. Rutar–F. Levec iz časa 1875–1888 (MARUŠIČ 1975, 73–100) ali drugod (DO-LENC 1976, 42).

²⁷ Zdi se najbolj logično, da se je *Zapisnik* v tej obliki vodi od oživljanja akcije zbiranja 30. januarja 1902

tega projekta. V zvezi s tem gre opozoriti, da je nekoliko netočna tudi oznaka »matičina zbirka ledinskih imen«: takšno poimenovanje bi zaslužila zbirka z arhiviranim izvirnim imenskim gradivom, poslanim Slovenski matici od leta 1876, ne pa tu obravnavana kartotečna zbirka, ki je samo z delom gradiva, tj. s prepisanimi imeni, povezana z izvirnimi imenskimi zbirkami.

Čas nastanka kartotečne imenske zbirke

Že iz povedanega izhaja, da je kartotečna imenska zbirka nastajala postopoma in v časovnem pasu, ki ga je mogoče določiti posredno, tj. s kombinacijo najrazličnejših dejstev, predvsem podatkov iz *Zapisnika* in s kartotečnih listkov: (1) Imenske zbirke, prejete v obdobju 1876–1902, z izjemo zbirke iz leta 1889 v *Zapisniku* niso vpisane. Po letu 1903 se število zbirk začenja povečevati, zlasti pa po letu 1907, ko beležimo množično sodelovanje dijakov in študentov, in celo vse do leta 1922. V obdobju 1903–1922 manjkajo zbirke samo za leti 1906 in 1915. (2) Naknadno vstavljanje abecedno urejenih imen na kartotečnih listkih (npr. gesli *dol*, *dolenji*) se vidi iz vpisov v prvotne medvrstične prostore in dodatnih listkov (prim. opombo 5). (3) Spodnja časovna meja nastajanja kartotečne zbirke pada najbrž v čas po izidu Slovensko-nemškega slovarja II M. Pleteršnika (1895), in sicer zaradi uporabljenih »škart listkov«. (4) Gornjo časovno mejo nastajanja kartotečne zbirke je mogoče določati po letnicah (tj. vsaj okrog leta 1920) natisa bibliografskih enot, ki so vključene na kartotečne listke. (5) Med listkovnim gradivom se je ohranilo provizorično kazalo, izrezano iz naslovnice koledarja za leto /1/911, in avstroogrška poštna znamka, na kateri pa datum ni čitljiv.

Viri imen v kartotečni imenski zbirki

Po pregledu gradiva na kartotečnih listkih, ni mogoče pritrditi Bezlajevemu mnenju, da v kartotečni zbirki prevladujejo izpisi iz katastrskih map, saj ima samo manjši del imen pripombo »mapa« (tj. občinska mapa, ki se omenja na naslovnici *Zapisnika* (prim. gesla: *dac*, *ded*, *del*, *delo*, *deva/devica*, *dim*, *dob*, *dober* itd.), ponekod se pa celo lepo vidi, da so bila imena z map pripisana naknadno. Če verjamemo vpisom v *Zapisniku*, naj bi se pripomba »Izp. iz L. ob. in obč. mape« pojavljala samo pri 70 krajih.²⁸

²⁸ To so: Čepelje, Planina/Steckendorf, Radence Vrh/Schweinberg (sod. okr. *Črnomelj*); Drašiči, Lokvica (sod. kr. *Metlika*); Brezovica, Češnjice, Dob, Drtija, Krašnja, Prevoje, Zlato Polje (sod. okr. *Brdo*); Bistričica, Dragomelj, Gozd, Klanec, Križ, Lahoviče, Mekine, Mlaka, Moste, Suhodole, Županje njive (sod. okr. *Kamnik*); Banja Loka, Draga (sod. okr. *Kočevje*); Velike Lašče, Rob (sod. okr. *Velike Lašče*); Jurjevica (sod. okr. *Ribnica*); Oslica (sod. okr. *Kranj*); Gradišče, Konj, Kotederež, Trebeljevo (sod. okr. *Litija*); Črešnjice, Dob, Draga, Veliki Gaber, Gorenja Vas, Luče,

Ena izmed prihodnjih nalog bi vsekakor bila sistematična statistična raziskava, ki bi pokazala, ali je v kartoteko vključeno gradivo prav iz vseh krajev, ki so v zapisniku »modro začrtani« (tj. ne samo iz identificiranih zbirk), kot je dokazljivo vključeno npr. za Koprivo, Marezige. Še vedno pa bi tudi v tem primeru ostalo neodgovorjeno, ali so to res tudi vse »porabne« vse zbirke, poslane od 1876 dalje.

Del imenskih oblik je povzet po različnih starejših virih; omenjajo se npr. Metelkova imenska zbirka (prim. geslo *deli-ti*: *Deleč Hrib -zhiga hriba*, ki je vzet iz »Metelko ok. urad. zb. l. 828«); Nkol. 868.7 (geslo *Dobrovnik*, fara; *Danko/Dankovci*); O.-Rep. (geslo *Dobrole* 'Dobrovlje'); »(v.) Št. ok. Celja ob. Mozirje«.

Del imen je izpisan iz gorniške literature, predvsem iz *Planinskega vestnika*: *beza* Rez. Tuma, Plan. Vest. XVIII. 172, 127 in Rez. Baud. mat. 854.; *Višarska planina* Tuma Plan Vest. XVII.b.; *Gradčanica* (p.) pritok Oplotnice z Brezja, Koprivnik Pohorje, Plan. Vest. XIX.45; *dno*: Rateška Dnina (pš.) s slemena proti Remšem Dolu (ob Mangrstki skup.) Tuma, Plan. vest. XIX, 167 in Velika Dnina v skupini Mojstrovke Plan. Vest. XVIII. 8.

Bibliografski citati v kartotečni zbirki so nesistematični in redki, navajam pa jih v obliki, kot jo najdemo na listkih, prim.: Apače, zahod. od Radgone v list. Appetstal Kos, Časop za zgd i. nar. 8, 79 in Apačji Vrh Absberg jvzh. od Cmureka. Časop. z. zg. i nar 920 44. (geslo *apat/opat* (Abt); *Barislovci* na Ptujsk. Polju: Štrek. Časopis za zgod. in nar. III 43; *beza* Rez. Tuma, Plan. Vest. XVIII. 172, 127 in Rez. Baud. mat. 854.; *bit?/Bit?* ('bit- tema za osebna imena Mikl. Sl. PN; stcs. *blinč* 'Kuchen' (Mik Et.); *Blagoš* Blagše: Blagše-ča Sela sev. od Rajhenburga na Št. Pintar Lj. Zvon 1912, 354.; *Bilčóvs* (v.), Ludmannsdorf, Kor.- Scheinigg Kres I 463 (to mesto se omenja večkrat); *Sv. Višarje* (g.): Pernick Carn. III(912) 209; *Vrdjel* (gl. Frdjel) Ben. Sl. Rutar. 20.; suf. *-atica* navaja Plan. Vest. XX.17, Pintar Lj. Zv. 913.77. Škrlatica; *Polzélo* (zas.), Puzájlu, puzaj(u)ski, Puzap(u)ščen (Met. rok. ur. zb. l. 823 Povfelo g.-lga, -liga).

Značilnosti kartotečne zbirke

Pozitivne karakteristike kartotečne zbirke: (a) Čeprav v obliki nepopolnega korpusa, je ohranjeno imensko gradivo izpred dobrih sto let. (b) Dolgo časa je bila to edina tovrstna ohranjena kartoteka. (c) Gradivo je uporabno v jeziko-

Muljava, Peče, Podboršt, Prapreče, Stehanja Vas, Zagorica (sod. okr. *Višnja Gora*); Iška Vas, Lipljene, Medvode, Podgorica, Račna, Slivnica, Vrbljane (sod. okr. *Ljubljana*); Črni Vrh, Sv. Jošt (sod. okr. *Vrhnika*); Jablanica, Ratačevo Brdo (sod. okr. *Ilirska Bistrica*); Laže, Sinadole (sod. okr. *Senožeče*); Erzelj, Podkraj, Podraga, Slap, Ustje (sod. okr. *Vipava*); Begunje (sod. okr. *Radovljica*); Črmošnice, Poljane, Sv. Peter (sod. okr. *Rudolfovo*); (sod. okr. *Rožak*).

slovne namene, med drugim naj bi bilo uporabljeno v slovenskem toponimičnem slovarju²⁹.

Negativne karakteristike kartotečne zbirke: (a) V primerjavi s sodobnimi imenskimi zbirkami gradivo ni zbrano sistematično. (b) Zaradi organiziranosti kartotečne zbirke imenski korpus ni zadosti pregleden. (c) Imena so locirana splošno in tudi viri (ne lokacije!) so premalo razvidni, zaradi česar ima predvsem primerjalno vrednost.

Viri in literatura

FRANCE BEZLAJ: *Slovenska vodna imena*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Dela 9, Inštitut za slovenski jezik 6, 1–1956, II–1961.

JANEZ DOLENC, 1976: Kaj pomeni Rutar slavistom? *Goriški letnik* 3 (1976), 42.

ES – *Enciklopedija Slovenije* 1–15. Ljubljana: Mladinska knjiga 1887–2001.

SILVO KRANJEC, 1964: Geografija. *Slovenska matica 1864–1964*. Zbornik razprav in člankov uredil France Bernik, Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani 1964, 195–219.

Letopis AZU – *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani*. Prva knjiga 1938–1942–XXI. Uredil Fran Ramovš. Založila Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1943–XXI.

Letopis SAZU – *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani*. Četrta knjiga 1950–1951. Založila Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1952.

Letopis MS 1871 – *Letopis Matice Slovenske za 1871*. [ur.:] dr. E. H. Costa, predsednik Matice Slovenske. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska 1872. – VI. Poročilo o delovanju slovenske Matice v Ljubljani od 1. septembra 1870. leta do 1. septembra 1871. leta. Po zapisnikih sestavil Anton Lesar, odbornik in tajnik, 1–43.

Letopis MS 1872–1873 – *Letopis Matice Slovenske za 1872 in 1873*. [ur.:] dr. E. H. Costa, predsednik Matice Slovenske. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska 1872. – VII. Poročilo o delovanju slovenske Matice v Ljubljani od 1. septembra 1871. leta do 1. julija 1873. leta. Po zapisnikih sestavil Anton Lesar, odbornik in tajnik, 1–61.

Letopis MS 1874 – *Letopis Matice Slovenske za 1874*. [ur.:] dr. E. H. Costa, predsednik Matice Slovenske. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska 1874. – VIII. Poročilo o delovanju slovenske Matice v Ljubljani od 1. julija 1873. leta do 1. julija 1874. leta. Po zapisnikih sestavil Ivan Tušek, odbornik in tajnik, 1–18.

Letopis MS 1875 – *Letopis Matice Slovenske za 1875*. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska 1875. – IX. Poročilo o delovanju slovenske Matice v Ljubljani od 1. julija 1874. leta do 20. novembra 1875. leta. Sostavil Ivan Tušek, c. kr. Gimn. Profesor, odbornik in tajnik Matice slovenske, 5–23.

²⁹ Prvo poročilo o pripravi slovarja ledinskih imen je iz leta 1949 (Letopis SAZU III, 276), v naslednjih letih pa sledijo poročila o izpisovanju gradiva za toponimično zbirko (Letopis SAZU IV, 188–189 itd.). Zgodovinska imenska dokumentacija do leta 1500 je bila objavljena v zbirki *Gradivo za historično topografijo Slovenije*, ki so ga za slovenske dežele pripravili Milko Kos (Kranjska), Pavle Blaznik (Štajerska in jugoslovanski del Koroške) in Ivan Zelko (Prekmurje). Gradivo po letu 1500 še ni sistematično objavljeno.

Letopis MS 1876 – *Letopis Matice Slovenske za 1876*. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska 1876. – Poročilo o delovanji slovenske Matice v Ljubljani od 20. novembra 1875. leta do konca meseca decembra 1876. Po zapisnikih sestavil Andrej Praprotnik, odbornik in tajnik, 215–228.

TINE LOGAR, 1964: *Jezikoslovje*. Slovenska matica 1864–1964. Zbornik razprav in člankov uredil France Bernik, Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani 1964, 108–115.

BRANKO MARUŠIČ, 1975: Iz neobjavljene ostaline Simona Rutarja. (Dopisi uredniku »Ljubljanskega zvona« Franu Levcu). Goriški letnik 2 (1975), 73–100.

NOVICE 1864 – Dosluženi šolnik: Nov klic k imenopisji, *Kmetijske in rokodelske novice* 22, 1864, 224.

NOVICE 1868 – KOČEVAR, Ferdo: Predlog Matici slovenskej za blagohotni prevdarek. *Kmetijske in rokodelske novice* 26, 1868, 244–246, 366.

PSBL – Primorski Slovenski biografski leksikon III. [Ur. Martin Jevnikar] Gorica: Goriška Mohorjeva družba 1986–1989.

JOŽE RUS, 1912/1913: Slovenska toponimija. Dijaški list *Omladina*, 1912/1913, 68.

SM 1964 – Slovenska matica 1864–1964. Zbornik razprav in člankov uredil France Bernik, Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani 1964, 446 str.

ALENKA ŠIVIC-DULAR, 1988: K normiranju slovenskih zemljepisnih imen. *XXIV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Zbornik predavanj. Ljubljana 1988, 55–66.

ALENKA ŠIVIC-DULAR, 1989: Slovenska matica in akcija za zbiranje zemljepisnih imen. *XXV. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Zbornik predavanj. Ljubljana 1989, 83–102.

ZAPISNIK /rkp. – Zapisnik o nabiranju krajepisnih imen po slovenskih občinah (rokopisni zvezek s podatki o imenskih zbirkah Slovenske matice, zbranih v obdobju 1876–1923).

SUMMARY

The file of geographical proper names which France Bezlaj's monograph *Slovenska vodna imena I–II* ('Slovene hydronyms I–II') quotes as "*Zbirka MSI rkp. = Rokopisna zbirka ledinskih imen v Sloveniji. Listkovni katalog Slovenske Matice*" ('MSI ms. collection = A manuscript file of micro-toponyms in Slovenia. The Slovenska Matica slip catalog') was left at the author's death among his reference-library remains. Its core had been compiled during a place-name collection drive that went on for decades under the auspices of Slovenska Matica and aimed at bringing out "in time" a "complete geographic name list". The pivotal role in the project was played by Maks Pleteršnik: he voiced the initiative (1876), professionally and technically conducted the collecting, personally reanimated the campaign several times, and kept a record of incoming local inventories of names; in addition, he copied the contributed material onto cards, supplemented these listings with his own excerpts from scholarly literature, and provided analyses from the angles of word formation and etymology. It is thanks to Pleteršnik that the onomastic material gathered subsequent to 1876 has been preserved in a convenient form.

SLOVENSKA MATICA IN AKCIJA ZA ZBIRANJE ZEMLJEPIISNIH IMEN

Uvod

Pobuda za današnjo temo je prišla prek raziskave, ki sem jo opravila pred poldrugim letom, natisnjena pa je bila pod naslovom *Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen*.¹ V njej sem skušala pojasniti vzroke za nastanek jezikovnih dvojnic uradnih imenskih oblik za isti zemljepisni objekt in sem jih tudi tipološko razvrstila. Vedeti je namreč treba, da se je sestav uradnih slovenskih imenskih oblik oblikoval v teku zadnjega poldruega stoletja tudi prek vrste jezikoslovnih posegov v imena.

Potreba po uradnih slovenskih imenskih oblikah se je okrepila z uvedbo deželnih zakonov,² ki so predpisovali rabo slovenskih imen za slovenske kraje poleg nemških/ponemčenih, prav tako tudi z razvijanjem publicistike, znanosti in sploh slovenskega javnega življenja. Ker so bile nemške imenske oblike za slovenske kraje večinoma le ponemčena slovenska imena, je bila prva naloga njihova ponovna slovenizacija, z njo pa je bilo zvezano tudi prizadevanje za čim pravilnejši zapis. Poudarim naj, da se pravilnost imenske oblike/imena lahko pojmuje na dva načina:

- a) pravilna je tista oblika, ki izhaja povsem iz narečne in je zapisana fonološko;
- b) pravilna je tista oblika, ki je raznarečena po etimološko-zgodovinskem načelu zapisovanja morfemov, t.j. za zemljepisna imena se zahte-

1 A. Šivic-Dular, *Temeljna načela pri pisanju slovenskih zemljepisnih imen*, Jezik in slovstvo 34/1–2, 1988-89, str. 3–14.

2 Za deželo Koroško je bil tak zakon sprejet 16. marca 1850. leta.

va enako razmerje, kot sicer velja med knjižno in narečno imensko obliko.³ Razumljivo je, da se je v družbeno-političnih okoliščinah, ki se odlikujejo po prizadevanjih za narodnostno in jezikovno združitev slovenskih dežel, tudi pri zapisovanju zemljepisnih imen krepila druga možnost, ker je bila tako poudarjena nadnarečnost oblike.

Doslej sem s tega stališča preiskala zemljepisna imena v Freyerjevem imeniku,⁴ tokrat pa bom skušala osvetliti vlogo Slovenske matice pri zbiranju slovenskih zemljepisnih imen.

Slovenska matica in zbiranje zemljepisnih imen. Pri tej ustanovi je bila leta 1876 sprožena pobuda za načrtno zbiranje podatkov o krajevnih imenih (beri: podatkov o narečni glasovni obliki, oblikovnih in skladenjskih lastnostih, o tvorjenkah iz teh imen) v širšem slovenskem prostoru. Zbiranja se je lotil najprej Maks Pleteršnik, urednik znamenitega Slovensko-nemškega slovarja I—II, za njim pa še zgodovinar Simon Rutar in jezikoslovec Fran Levec.⁵ Gre za zares velikopotezen načrt, po katerem naj bi bilo prvič v zgodovini zbrano obsežno imensko gradivo s slovenskega jezikovnega ozemlja,⁶ izdala pa naj bi ga Slovenska matica v posebni publikaciji. Na začetku akcije se govori sicer predvsem o zemljepisnem imeniku, kasneje pa celo o zgodovinskem slovarju krajevnih imen po Slovenskem, ki naj bi služil za znanstvene namene.⁷ Načrt je bil za tedanje čase organizacijsko, t.j. tehnično in kadrovsko, težko uresničljiv, o čemer pričajo neprestani zastoji pri izvedbi akcije, ne nazadnje pa tudi dejstvo, da je zbrano gradivo ostalo torzo in obležalo v depojih. Iz njega so črpali oziroma se nanj opirali le redki, npr. M. Pleteršnik pri redakciji imen za *Zemljevid slovenskega ozemlja* in tudi F. Bezlaj v *Slovenskih vodnih imenih*.⁸

3 To se posredno vidi tudi iz poročila S. Rutarja, *Zemljevid kamniškega okraja*, Ljubljanski zvon 1896, str. 387, ko omenja, da bi bila imena, npr. *Špilka*, *Tuhinšica*, lahko pravilnejša.

4 A. Šivic-Dular, K normiranju slovenskih zemljepisnih imen, SSJLK XXIV, 1988, str. 55—66.

5 Slovenska krajevna imena, 1985, str. 5.

6 Imensko gradivo se je zbiral v avstrijskih deželah, ki so jih naseljevali Slovenci.

7 A. Trstenjak, Imenik krajevnih imen slovenskih, Ljubljanski zvon 1888, str. 698d.

8 Gradivo Slovenske matice navaja med bibliografijo in ga omenja v uvodu, str. 8.

Čeprav je bila ta Matičina akcija zelo pomembna, saj so se ob njej oblikovali tudi imenoslovci kot npr. Luka Pintar,⁹ pa je marsikaj v zvezi z njo (npr. neposredni/praktični razlogi zanjo, nadrobnejši potek akcije, količina in vrsta zbranega gradiva v posameznih fazah zbiranja, metodologija zbiranja, sodelujoči zbiralci, vpliv zbranega gradiva na normiranje imenskih oblik ipd.) znano danes le zelo na splošno in celo z razhajajočimi se osnovnimi časovnimi podatki. Priznati je sicer treba, da so prenekatera vprašanja zavita v meglo zaradi skopih podatkov v zapisnikih s sej odbora (še zlasti pa odsekov) Slovenske matice, drugi viri (poročila ali odzivi na akcijo) informacij pa so raztreseni po publicistiki in pogosto dostopni le po naključju. Čeprav ta časovno najdaljša Matičina akcija ni pripeljala do načrtovanega rezultata/izdaje imenika za znanstvene namene, pa s svojimi stranskimi učinki ni ostala brez sledi in jo tudi zato moramo uvrstiti med Matičine prispevke k razvoju slovenistike.¹⁰

Opis akcije. Predlog za zbiranje imen je bil sprožen oziroma oživiljen večkrat. Prvič ga je sprožil M. Pleteršnik na seji književnega odseka Slovenske matice 10. junija 1876.¹¹ Predloženo je bilo, naj bi se zbirala "krajevna imena za popolni geografični imenik", v zvezi s tem pa naj bi se Matičin odbor obrnil "do izobraženih domoljubov po deželi s prošnjo, naj bi vsak v svojem kraju nabiral domača krajna imena (imena vasi, rek, gora, hribov itd.)."¹² Naslednji mesec (13. julija 1876) je Pleteršnik predlagal tudi odboru Slovenske matice, naj se zbirajo "geografična imena (krajev, gora, rek ipd.) slovenskih dežel."¹³ Predlog je bil soglasno sprejet, Pleteršnik pa zadolžen da zasnuje načrt imenika, ki naj bi ga Matica pošiljala za vpis "dotičnih imen".

Pleteršnikov načrt imenika v Matičini arhivski dokumentaciji ni ohranjen, zato je težko reči kar koli določenega o jezikovnih zahtevah pri zbiranju imen. Da so se v teku let spreminjale metodologija in deloma zahteve, prek njih verjetno tudi koncept samega imenika, lahko sklepa-

9 Luka Pintar je od leta 1898 dalje objavil celo vrsto člankov, v katerih je razlagal slovenska krajevna imena, gl. Slovenski biografski leksikon II, 1933–52, str. 349d.

10 T. Logar, Jezikoslovje, zb. Slovenska matica 1864–1964, 1964, str. 108–115, te akcije ne omenja.

11 Datum 10. julij 1876, ki ga navaja Slovenski biografski leksikon II, 1933–52, str. 381, ni točen.

12 Slovenski narod 1876, št. 142 (23. junij 1876).

13 Novice, list 29, XXXIV (19. julij 1876).

mo le posredno. V Arhivu SR Slovenije sem našla enega izmed vzorcev vprašalne pole,¹⁴ vendar brez vsakršnih časovnih zaznamkov, kot ovojnico spisov in korespondence Slovenske matice za leto 1889. Iz pole se vidi, da so se zahtevali od zbiralcev naslednji podatki: slovensko ime, (slovnično) število imena, spol, od sklonov roditelj in mestnik, pridevnik iz imena in ime prebivalca. V oglasu pa, ki ga je podpisal Anton Trstenjak¹⁵ in vsebuje tudi poziv na zbiranje imen, se prosi (po- leg že omenjenega) še za navedbo nemške ustreznice, če se le-ta upo- rablja, od sklonov še za tožilnik pa tudi za naglas. Zbiralci se še posebej naprošajo, da natančno pripišejo ljudsko obliko imena, če se le-to "iz- govarja drugače, kot se navadno piše". Že iz teh dveh navedkov je očit- no, da je domneva o spremembah metodologije zbiranja, jezikovnih zahtevah in o konceptih imenika pravilna. Do teh sprememb je prihajalo najverjetneje ob vsakični oživitvi akcije, ko so bile vsakokratne zunanje okoliščine in potrebe drugačne. Glede jezikoslovnih zahtev pri pisanju imen lahko rečemo, da vsebujejo vse potrebne informacije o imenu in njegovem imenskem gnezdu, ki so potrebne za njegovo jezikovno dolo- čitev.

Že na prvem naslednjem občnem zboru Slovenske matice (24. ja- nuarja 1877) se poroča, da je bilo razposlano prek 100 dopisov in da se je vrnilo že 45 odgovorov s popolnimi popisi.¹⁶ Akcija je v naslednjih le- tih še potekala,¹⁷ vendar pa ne s prvotno pričakovano hitrostjo in učin- kom.¹⁸ Nazadnje je Pleteršnik poročal o njej 10. novembra 1880: Mati- čin odbor je seznanil, da se je dotlej odzvalo le 42 % naprošencev in pozval, da se akcija nadaljuje,¹⁹ vendar pa je akcija v naslednjih letih kljub temu zamrla.

14 Iz zapisnikov je razvidno, da so bile vprašalne pole natisnjene večkrat.

15 Gl. opombo 7, str. 700.

16 Novice, list 5, XXXV (31. januar 1877).

17 Informacije o tej akciji vsebuje Tajnikovo poročilo na občnih zbiorih Slovens- ke Matice leta 1878 in leta 1878.

18 Gl. opombo 7, str. 697.

19 Letopis Matice slovenske za leto 1880, str. 352.

Za drugo fazo zbiranja imen lahko štejemo obdobje od leta 1888 naprej,²⁰ saj se je na seji Matičinega odbora (17. oktobra 1888) poročalo o oživiljeni dejavnosti odseka za krajepisna imena in ponovnem razpošiljanju pozivov po vseh slovenskih deželah. Kakšni so bili odmevi in kolikšen rezultat zbiranja v tej fazi, ni mogoče trditi nič zanesljivega. Iz ohranjenega imenskega gradiva, ki nima vpisanih nobenih datumov, ni mogoče razbrati, v kateri čas zbiranja spada katero izmed imen.

Poleg dopolnjevanja imenske zbirke je krajepisni odsek v tem času opravil tudi zelo konkretno nalogo. Namreč, julija 1889. leta se je na Slovensko matico obrnilo deželno predsedništvo s prošnjo, da jezikovno presodi imenike, ki so jih predložila posamezna okrajna glavarstva. Delo je bilo opravljeno v začetku leta 1890. Namen tega dela je bil standardizirati slovenske imenske oblike, ki naj bi bile po letu 1890 uradne slovenske imenske oblike; prvič so bile natisnjene v krajevnem repertoriju 1894 (gl. zadaj).²¹

Po tej nalogi je nastal spet večletni premor, ki ga je pretrgala ponovna Pleteršnikova pobuda (30. januarja 1902). Obnovljeni krajepisni odsek²² je sestavil nov poziv in vprašalno polo²³ in ju začel razpošiljati po Gorenjskem, Notranjskem, Goriškem in spodnjem Štajerskem. Odmev tudi tokrat ni bil zadovoljiv, saj so prejeli minimalno število zadovoljivih odgovorov. Da bi si zagotovili širšo bazo sodelavcev, so navezali stike s Slovenskim planinskim društvom in Učiteljskim društvom ter oglašali tudi v časopisju.

O individualnih zbiralcih imen v Matičini akciji je nekaj podatkov v drobni knjižici z naslovom *Zapisnik o nabiranju krajevnih imen v slovenskih občinah*, ki jo je — se zdi — vodil Pleteršnik in je ohranjena sku-

20 S. Kranjec, *Geografija*, zb. Slovenska matica 1864—1964, 1964, str. 208, piše, da se je delo krajepisnega odseka obnovilo leta 1886 na Pleteršnikovo pobudo; A. Pirjevec, Maks Pleteršnik, *Ljubljanski zvon* 44, 1924, str. 310, navaja, da se je 17. oktobra 1888 poročalo o delovanju krajepisnega odseka in pošiljanju vabil; tudi Slovenski narod 1888, št. 152, poroča, da se je osnoval poseben odbor, ki naj bi pospešil zbiranje. Prim. še *Letopis Matice slovenske* za leto 1902, 1902, str. 11.

21 E. Lah, *Tretje desetletje Slovenske Matice*, *Letopis Matice slovenske* za leto 1895, str. 306.

22 *Letopis Matice slovenske* za leto 1902, 1902, str. 7, navaja, da so postali člani pripravljalnega odseka za nabiranje krajepisnega gradiva naslednji: Fr. Finžgar, Fr. Orožen, M. Pleteršnik, S. Rutar in V. Zupančič.

23 S. Kranjec, *Geografija*, zb. Slovenska matica 1864—1964, str. 210.

paj z imenskim gradivom.²⁴ Navedena so imena zbiralcev, njihovi poklici in čas oddaje gradiva pa tudi, komu je bilo gradivo oddano. Najstarejši vpis (in tudi samo eden) je iz oktobra 1889, po eden je iz leta 1903,²⁵ 1904 in 1905, dosti več pa jih je za naslednja leta. Zadnja vpisna letnica v knjižici je 1922. Iz podatkov se vidi, da so žarišča za zbiranje imen bile gimnazije v Celju, Celovcu, Gorici, Kranju, Ljubljani, Mariboru in Novem mestu ter učiteljsišče v Mariboru. Zbiralci so bili zvečine dijaki, učitelji/profesorji, redkeje župniki in zanemarljivo malo je bilo drugih poklicev, npr. uradnikov, trgovcev, tehnikov, posestnikov ipd. Odbor je imel do junija 1817. leta imenske zbirke le za 701 občino, od približno 1100, kar se v knjižici vidi po modrem zaznamku pred imenom občine. Za manjkajoče občine je bilo imenje po letu 1917 prepisano iz Leksikona občin za Kranjsko iz leta 1906 in iz občinskih map kranjskega mapnega arhiva. Rečemo lahko, da se je akcija zbiranja imen končala s Pleteršnikovo smrtjo in iz tega tudi sklenemo, da je bil prav on njen najvztrajnejši zagovornik in nosilec.

Na tretjo fazo/oživitvev zbiranja imen je vsaj deloma vplivala priprava novega *Stenskega zemljevida slovenskega ozemlja*, ki se je začela že sredi devetdesetih let. Zemljevid naj bi vseboval tudi temeljito predelana imena.²⁶ V odsek za pripravo zemljevida (t.im. zemljevidni odsek), je bil 1907. leta pritegnjen tudi Pleteršnik, ki je sicer vodil krajepisnega. Leta 1910 po oddaji zemljevida v tisk zemljevidni odsek ni bil več potreben; oba odseka (zemljevidni in krajepisni) sta se združila v zemljepisnega s krajepisnim referatom.²⁷

Pleteršnik je bil gotovo ena izmed osrednjih osebnosti krajepisnega odseka tako po stažu v Slovenski matici kot tudi po ugledu, ki ga je užival zaradi svojega strokovnega dela. To misel je mogoče podpreti tudi z arhivsko ohranjenimi dokazi. Leta 1932 je nekdanji član zemljevidnega odseka dr. Jakob Žmavc izročil Slovenski matici del delovnega

24 V tej knjižici zanesljivo niso vpisani vsi, ki so prispevali imensko gradivo; npr. S. Kranjec, op. cit., str. 208, omenja, da je Pleteršnik do leta 1880 dobil od Bleiweissa Slomškovo zbirko krajevnih imen z večinoma koroškimi in nekaj štajerskimi imeni, a tega vpisa v knjižici ni.

25 S. Kranjec, op. cit., str. 210, pravi: "na blizu 100 povabil, poslanih v letu 1903, so prejeli le 4 zadovoljive odgovore", vendar je v Zapisniku vpisan le eden. Zdi se mogoče, da so vpisane le tiste imenske zbirke, ki so jih uvrstili v gradivo.

26 S. Kranjec, op. cit., str. 209.

27 Letopis Matice slovenske za leto 1910, str. 14.

gradiva za Zemljevid slovenskih dežel, ki je ostal pri njem. Danes se, kot vsa Matičina dokumentacija, nahaja v Arhivu SR Slovenije, fasc. 32. Mojo pozornost je pritegnilo šest na roko pisanih listov z enajstimi kolonami, ki vsebujejo popravke prek 200 zemljepisnih imen in nosijo naslov *Pripomnje k izdelku g. dr. Tillerja*.²⁸ Avtor pripomb je na listu zapisan, pa tudi Žmavc govori o njih kot o Pleteršnikovih.²⁹ Pripomnim naj, da ničesar podobnega nisem našla v Pleteršnikovi zapuščini, hranjeni v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Tisti, ki jih je Matica zadolžila za pripravo (posameznih) delov zemljevida, so popolnoma sami odgovarjali za svoje izdelke; npr. dr. Tiller je bil odgovoren (tudi) za imena s področja Slovenjega Gradca in Celja, t.j. od Pohorja do hrvaške meje, ob njem pa še dr. Žmavc kot glavni urednik za Štajersko. Ohranjeni listi dokazujejo, da je tudi Pleteršnik dobi(va)l gradivo za zemljevid v jezikovno presojo. Njegova vloga je bila verjetno svetovalna, tj. napisal je mnenje o tem, kakšna bi bila pravilna imenska oblika; njegove rešitve niso bile zmeraj sprejete/natisnjene na zemljevidu in v Svetličevi knjižici *Kazalo krajev na Zemljevidu slovenskega ozemlja*, 1922. Pri pripravljanju zemljevida so organizirali še posebno mrežo informatorjev na terenu, na katere so se — sodeč po ohranjeni korespondenci v Žmavčevi zapuščini — sestavljali zemljevida obračali z dodatnimi poizvedbami pri nezanesljivih ali kakor koli spornih oblikah. Tudi Pleteršnik se je pri pisanju pripomb opiral na dostopne vi- re; sam izrecno navaja kot vir krajepisno gradivo Slovenske matice in Orts-Repertorium 1893.³⁰ Očitno je torej, da je imenska zbirka služila za pripravo Zemljevida slovenskih pokrajin.

Pleteršnikove pripombe zadevajo različne jezikovne ravnine (pravopisno, glasovno, oblikovno, skladensko, morfološko sestavo imen) pa tudi čisto tehnične popravke. Prva skupina vsebuje vrsto možnosti za etimološko-zgodovinske posege v imena, enako kot pri knjižnih občin- imenih.

Iz ohranjene dokumentacije (zapisnikov zemljepisnega odseka, korespondence med člani odseka ipd.) ni mogoče podrobneje razbrati, kaj vse se je razpravljalo o pisavi imen na zemljevidu in kako se je razprav-

28 Viktor Tiller je bil geograf in zgodovinar, ki se je največ ukvarjal s krajevno zgodovino Posavja, Slovenski biografski leksikon, 12. zv., 1980, str. 88.

29 Ni jasno, ali je *Pleteršnik* zapisal Žmavc ali pa gre za Pleteršnikov podpis.

30 Pleteršnik tu izhaja iz dela Special-Ortsrepertorium der in österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung von 31. Dez. 1890 (Dunaj 1893).

ljalo, kdo se je teh razprav udeleževal itd. Iz zapisnikov je videti, da sta bila oblikovana dva jezikovna sklepa, eden izmed njiju v polemičnem vzdušju.

Zemljevid slovenskega ozemlja je drugi slovenski zemljevid,³¹ ki je zajel vse slovensko jezikovno ozemlje in prvi, ob katerem se je postavilo vprašanje zapisovanja samostalnika *vas/ves*: knjižnojezikovna oblika je samo *vas*, njena pokrajinska različica je *ves*. Na seji zemljevidnega odseka³² (4. novembra 1907) je bilo odločeno, da se po Štajerskem in Koroškem ohrani domača/pokrajinska oblika *ves*. Iz liste prisotnih se vidi, kdo vse se je seje udeležil,³² ne pa tudi, kdo je to jezikovno vprašanje načel in kako so nanj gledali posamezni člani odseka. Posredno je mogoče domnevati, da sklep ni mogel biti soglasno sprejet ali vsaj brez vsakršnih pridržkov. V zapisniku naslednje seje (10. aprila 1908) je namreč zapisano, da sta se od sklepa distancirala M. Pajk in I. Grafenauer, čeprav je sklep še ostal v veljavi. Toda čez poldrugo leto (11. oktobra 1909) se je za knjižnojezikovno obliko *vas* odločil tudi dr. Potočnik, zadolžen za koroški del zemljevida. Razlogov za to odločitev zapisnik ne navaja, pravi le, da so filološki. Šele na seji 22. januarja 1910 se je odsek dokončno odločil za obliko *vas*, ki je na zemljevidu tudi zapisana. Notranjega soglasja med člani odseka seveda ni moglo biti niti ob tem sklepu; nad njim se pritožuje dr. Žmavc v pismu, datiranem z 23. januar 1910, ki ga je pisal načelniku zemljevidnega odseka F. Orožnu. Sklicuje se na sklep iz leta 1907 in poudarja, da je imena treba podajati v obliki, ki se govori med ljudstvom.

Sklepa o pisanju *vas* se je Pleteršnik v svojih pripombah dosledno držal, zato je vse toponime tipa *Kovača Ves*, *Jurišnja Ves*, *Nova Ves* popravljal v *Vas*. Izjema je toponim *Lepa Ves*, kjer je *Ves* pustil nepopravljeno. Da to ni moglo biti edino vprašanje na relaciji narečno : knjižno, dokazuje J. Rus,³⁴ ko zemljepisnemu odseku očita, da ne pozna dela Luke Pinterja, zagovornika knjižnega zapisovanja zemljepisnih imen, in Žmavčevo načelno stališče, da morajo biti imena vpisana, kakor jih izgovarja ljudstvo.

31 Prvi je bil P. Kozler, *Zemljevid slovenske dežele in pokrajin*, 1861, 1864², 1871³ s prilogo *Imenik mest, trgov in krajev, zapopadenih v zemljevidu slovenske dežele*, 1864.

32 Razprava o tem vprašanju se je obnovila na Posvetu o pisanju zemljepisnih imen 1971 in 1972 (Arhiv Inštituta za slovenski jezik ZRC, SAZU).

33 Seje so se udeležili F. Orožen, F. Ilešič, R. Kenda, M. Pajk, A. Koblar, M. Pleteršnik, A. Trstenjak, J. Žmavc, J. Cerk.

34 J. Rus, *Slovenska toponimija*, Omladina 1912–13, str. 68.

Priglasenje k izselitvi v Novo Sibirsk
Vsi, ki so želeli, naj se prijavijo do 1. avgusta 1903

imenovana Gorca (pod Povoditkom) in imenovana Gorca
(pod Povoditkom)
Vsi, ki so želeli, naj se prijavijo do 1. avgusta 1903

Vsi, ki so želeli, naj se prijavijo do 1. avgusta 1903

(D. R. na Oslavici)

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Priglasenje (pod Povoditkom) im. Oslavica

Naslednji odsekov jezikovni sklep zadeva pisanje sestavljenih/dvo-besednih imen in se glasi: če je ime sestavljeno iz pridevnika in samostalnika, se pišeta z veliko začetnico oba dela. Pleteršnik je sklep upošteval dosledno, npr. popravek *Ribniško sedlo* > *Ribniško Sedlo*. Sklep je bil v nasprotju z določili Levčevega pravopisa,³⁵ po katerih se pišeta z veliko začetnico le tedaj, kadar je drugi del (samostalni/jedro imena) že sam lastno ime. To Levčevo določilo je nadaljevanje Metelkovega, npr. *Novo mesto*, *Stara vas*, *Vim vrh*, *Zah. log*,³⁶ izraženega le z zgledi. Stališče, ki ga je zavzemal zemljevidni odsek, je uveljavljal že Freyer,³⁷ z njim pa ga je sprejel — kot bo videti kasneje — tudi krajepisni odsek Slovenske matice pri redakciji krajevnega repertorija 1894. Pisava krajevnih imen (glede velike začetnice) je bila prvič usklajena z Levčevimi pravopisnimi pravili, ki so jih prevzeli tudi pravopisi do leta 1962, šele v Krajevnem leksikonu Dravske banovine, 1937. Da je Pleteršnik osebno zastopal zapisovanje obravnavanih imen z veliko začetnico, se vidi iz primerov iz Slovensko-nemškega slovarja.³⁸

Poleg teh načelnih določil pri pisanju imen naj navedem še nekaj najbolj tipičnih Pleteršnikovih "poprakov", kot jih je bilo mogoče izluščiti iz njegovih pripomb.

- 1) Del popravkov zadeva pisno slovenizacijo imen, ki so v (slovenskih) imenikih ostala (vsaj deloma) pisana nemško, npr. *Slogona Vas* > *Zlogona Vas*³⁹ (AS 66/B3), *Ritosnoj* > *Ritoznoj* (AS 67/A1), *Volška* > *Boljška* (S 10 *Boljška*, AS 110/B2 *Bolška*), del pa zadeva skladiščno reslovenizacijo ponemčenih imen, npr. *Oplotnica Potok* > *Oplotnica*, *Lehen Breg* > *Lehen* (AS 39/A3), *Hum Gora* > *Hum* (AS 112/B3).⁴⁰ V to skupino uvrščam tudi tip *M^{ia} Dobje* > *Dobje* (AS 91/B3 *Marija Dobje*, SKI 168 navaja tudi ljudsko obliko *Dobje*), *Sv. M^{ia} Špitalič* > *Špitalič* (AS 92/B2).

35 F. Levec, Slovenski pravopis, 1899, str. 84.

36 F. S. Metelko, Lehrgebäude der Slowenischen Sprache, 1825, str. 192.

37 Gl. opombo 4, str. 59.

38 Tako piše v seznamu kratic, str. XIII d., in v geselskih člankih: *Kranjska Gora* (Levec v pravopisu pa *Kranjska gora*), *Goriška Brda*, *Suha Krajina*, *Slovenske Gorice*.

39 Ob tej obliki je Pleteršnik dopisal, da ljudstvo govori Z-.

40 Ob tem imenu je Pleteršnik dopisal, da bi bilo pravilno *Holm*.

- 2) V delu imen uveljavlja zgodovinsko-etimološko zapisovanje samoglasnikov namesto fonološkega, npr. *Sjele* > *Sele*⁴¹ (AS 37/A3) iz **sela*, *Sv. Primuž na Pohorju* > *Sv. Primož* iz atrpn. *Primus* je hiperkorektni popravek, *Pristova* > *Pristava* (AS 91/B3), *Presično* > *Presečno* (AS 114/B1) iz **prě-sěč6no*, *Svitli Dol* > *Svetli Dol* (AS 113/B2) iz **svět-*, *Šemnik* > *Šumnik* iz **šum-*.
- 3) Dosledno uveljavlja zapis z *-r-* namesto starejšega zapisa *-er-* za re-flekse *r* ali glasovne sklope, ki so tem refleksom enaki, npr. *Ternovec* > *Trnovec*, *Kanderše* > *Kandrše* itd.
- 4) Funkcionalni preglas uveljavlja v morfemih, ki so razpoznavni s stališča knjižnega jezika in narečja, npr. *Tešova* > *Teševa* (S 153 *Tešova*, AS 88/B3 *Tešova*), *Janžov Vrh* > *Janžev Vrh*, *Križovec* > *Križevce*.
- 5) Zgodovinsko etimološko zapisuje tudi narečne glasovne sklope, ki ustrezajo refleksom za **ń*, npr. *Voglajna* > *Voglanja*⁴² (AS 114/A2 *Voglajna*), *Šoštajn* > *Šoštanj* iz *Schönstein*. Pogosto je nadomeščanje s knjižnim *nj* v domnevnih pridevniških tvorjenkah iz antroponimov, npr. *Kristan Vrh* > *Kristanj Vrh* (danes je prevladal fonološki zapis *Kristan Vrh*), *Bodrišna Vas* > *Bodrišnja Vas* (S 10 *Bodrišnja Vas*, AS 114/B1 *Bodrišna vas*).
- 6) Etimološko-zgodovinsko načelo je vpeljal v imena z glasom *ɥ* pred soglasnikom in jih zapisoval z *l*, npr. *Kovk* > *Kolk* (S 65 *Kovk*, AS 111/B3 *Kovk*),⁴³ *Bevče* > *Belče* (S 8 *Bevče*, AS/A1 *Bevče*), *Kavče* > *Kalče* (S 58 *Kavče* AS 89/B1 *Kavče*), vendar popravki niso bili zmeraj sprejeti, ampak je sorazmerno pogosto prevladalo fonološko načelo zapisa.
- 7) Rešitve za zapisovanje govorjenega *l* so pri Pleteršniku različne, najraje pa jih išče v smeri etimološkega izvira sestavin, npr. zapisuje z *lj*: *Grobelno* > *Grobeljno* (S 45 *Groblno*, SKI 99 *Grobelno*), *Dobletina* > *Dobljetina*⁴⁴ (S 23 *Dobljetina*, SKI 51 *Dobletina*) izpeljuje Pleteršnik iz atrpn. **Dobl'-*, *Polče* > *Poljče* (S 106 *Poljče*, SKI 213

41 Pleteršnik je dopisal, da bi bila pravilna oblika *Sela*, vendar se na zemljevidu to ni upoštevalo.

42 Pleteršnik (kolona 2) razlaga hdr. *Voglajna* < *vogel* + *-anja* (< **ogǣlǣ*; ta hidronim nima nesporne etimologije, narečne imenske oblike pa kažejo na *-ń-*, prim. F. Bezljaj, Slovenska vodna imena II, 1961, str. 307).

43 Med slovenskimi zemljepisnimi imeni je oblika *Kovk* pogostejša kot oblika *Kolk*, prim. Atlas Slovenije, register.

44 Pleteršnik izpeljuje ime iz stslav. atrpn. *Dobljeta*.

Poljče); ali pa odpravlja samoglasniško redukcijo, npr. *Jelce* > *Je-lice* (S 54 *Jelce*, SKI 114 *Jelce*) , *Gomilca* > *Gomilica* (S 37 *Gomilica*).

Pleteršnik je popravljaj tudi zapise *lj* v zapise *l*, če je ta bolj v skladu s podatki o narečnem izgovoru, npr. *Zakelj* > *Zakel* (S 172 *Zakel*, AS 134/B1 *Zakelj*) zaradi narečnega *Zaku*, na katerega se Pleteršnik sklicuje. V nekaj primerih se fonološki zapis nadomesti z etimološko-zgodovinskim, npr. za izgovorno *Velka* zapis *Veljka* > *Velika* (S 163 *Velka*).

- 8) Dosledno "prevaja" narečni *š* > *šč* v morfemih, kjer je zgodovinsko upravičen, npr. v priponi *-išče*: *Tržiše* > *Tržišče* (S 157 *Tržišče*, AS 116/A1 *Tržišče*), *Lážiše* > *Lazišče* (S 72 *Lažišče*, AS 114/A3 *Lažiše*, SKI 145 *Lažiše* z ljudsko obliko *Láše*; Ta narečna oblika govori, da rekonstrukcija knjižne oblike z drugačnim akcentom ni primerna, ker se nahaja na resubstituiranem *-i-*), hdr. *Kotredešca* > *Kotredeščica*⁴⁵ (AS 110/B2 *Kotredeščica*; hidronim počiva na univerbizaciji prek pridevnika na *-sk-*. Manj je primerov, kjer se glasovni sklop *-šč-* uvaja znotraj korenskega morfema, npr. *Šavnice* > *Ščavnice* (S 147 *Šavnice*), vsekakor so takšni popravki manj sprejemljivi, zlasti še, kadar gre za etimološko manj jasna imena, npr. tipa *Briše* > *Brišče* (S 14 *Briše*).
- 9) Pleteršnik v uradne imenske oblike uvaja tudi druge soglasniške sklope, ki naj bi se bili v skladu s čisto določeno etimološko interpretacijo imena poenostavili, npr. *Brce* > *Brdce*, *Gosnik* > *Goznik* > *Gozdnik* (S 42 *Gozdnik*, AS 112/A2 *Gozdnik*; etimološko-zgodovinsko načelo rekonstrukcije je bilo v tem primeru sprejeto iz **g(y)ozd*).
- 10) Pleteršnik tako kot v občnih imenih raznareči imena, ki vsebujejo vrinjeni *j*, npr. *Ojstrica* > *Ostrica* (S 96 *Ostrica*), *Ojstriška Vas* > *Ostriška Vas* (S 96 *Ostriška Vas*).⁴⁶
- 11) Najizrazitejša poteza je odpravljanje posledic samoglasniške redukcije in obnavljanje samoglasnikov po etimološko-zgodovinskem načelu v morfemih, npr. *Smrekovc* > *Smrekovec*, *Radeljca* > *Radljica* (S 113 *Radeljca*, SKI 229 *Rádelca*), *Ličenca* > *Ličnica* (S 73 *Ličenca*, SKI 149 *Ličenca*), *Ješenca* > *Jelšnica* (S 55 *Ješenca*,

⁴⁵ Tudi ta imenska osnova ni etimološko zanesljivo razložena, F. Bezljaj, Slovenska vodna imena I, 1956, str. 293.

⁴⁶ Enak pojav je značilen tudi za občna imena knjižnega jezika, prim. A. Breznik, Jezikoslovne razprave, 1982, str. 98.

SKI 117 *Ješenca*), *Gorca* > *Gorica* v imenih kot so, npr. *Imenska Gorca* > *Jmenska Gorica*, *Roginska Gorca* > *Roginska Gorica*.⁴⁷ Pleteršnikove rešitve v navedenih primerih niso bile sprejete, čeprav so sistemsko enake mnogim drugim imenom v slovenskem imenskem fondu, kjer so se v uradni obliki nesporno uveljavile.

Pleteršnik obnavlja samoglasnik tudi v toponimih s pripono *-n-*, tvorjenih iz samostalnikov, ki pomenijo živo bitje, npr. *Babno* > *Babino*, *Babna Gora* > *Babina Gora*, torej prenaša problematiko, ki se je reševala tudi na občnoimenski ravni.⁴⁸ Neodvisno od tega obnavlja tudi pripono *-ina* v toponimih tipa *Rodne* > *Rodine* (S 119 *Rodne*), *Blagovna* > *Blagovina* (S 9 *Blagovina*), vendar se obnovljene oblike ne uveljavljajo dosledno, ampak po zelo osebnem odnosu pripravljalcev imenskih zbirk do konkretne imenske oblike.

- 12) Pleteršnik uveljavlja pisanje narazen, kadar sestava imena kaže na besedno zvezo, npr. *Suhidol* > *Suhi Dol* (toda *Suhodol*), *Malivrh* > *Mali Vrh*. Pri toponimu *Knezdol* predlaga rešitvi *Knež Dol*/*Knežji Dol* (izhaja iz podatka, da je ljudska oblika *Kneždol* iz **kžneg-j6 dol*), ki v deloma že demotiviranem imenu obnavlja prvotno pomensko in besedotvorno motivacijo. Analogno rešitev predlaga Pleteršnik tudi za *Josipdol* > *Josipov Dol*/*Jožefov dol*, vendar pa z vpeljavo morfemov, ki jih toponim prvotno ni vseboval ali celo s spremembo/poljubno izbiro različice osnove. Taki etimološko-zgodovinski posegi v imena so zanesljivo skrajnosti, ki jim ni mogoče pritrditi.

Že iz teh Pleteršnikovih posegov v zemljepisna imena se vidi, da Pleteršnik ni zmeraj dovolj upošteval relativne avtonomnosti zemljepisnih imen, ki se vidi tudi v tem, da sama oblika z vsemi svojimi slovničnimi lastnostmi postaja primarna in edino označujoče, in je slovanske izkušnje prenašal tudi na normiranje imen.

Slovenska matica in standardizacija slovenskih krajevnih imen. Že spredaj sem omenila, da je krajepisni odsek Slovenske matice v času od julija 1889 do marca 1890 jezikovno presojal slovenska krajevna imena. Viri, ki so mi bili dostopni (zapisniki s sej in druga poročila o delovanju Slovenske matice), ne omogočajo vpogleda v strokovna/jezikovna stališča članov krajepisnega odseka pri pretresanju imen. Zato

47 Pleteršnik ni obnavljal samoglasnika *i* v tpn. *Cirkovce* > *Cerkovce*, prim. A. Breznik, op. cit., str. 96.

48 Prim. A. Breznik, op. cit., str. 96d.

izhajam iz *Specijalnega repertorija krajev na Kranjskem, 1894*, ki kot celota izraža strokovno mnenje komisije. Prek posamičnih rešitev pri pisanju imen bom skušala izluščiti predstavo o temeljnih vodilih, ki so jih pri delu upoštevali. Da bi sliko lahko izostrila, sem si pomagala z enako publikacijo iz leta 1884, ki z jezikovnega stališča pomeni skoraj popolno zapostavljanje dotlej uveljavljenih oblik, zapisovanje imen pa sem primerjala še z zapisovanjem v drugih, starejših in novejših, imenikih. Ne mislim, da so vsi konkretni razločki v pisanju imen med obema repertorijema posledica normativnega posega krajepisnega odseka v imena, saj imena v imenikih niso bila pisana enotno, ampak so se med seboj razločevala predvsem v stopnji upoštevanja knjižnojezikovne prakse. Bilo bi koristno kdaj sistematično in izčrpnje pregledati uradne imenike iz druge polovice 19. stoletja. Če je krajevni repertorij iz leta 1884 zgled nesprejemljivega načina pisanja imen in se zdi tudi vzrok za ravnanje deželnega predsedništva, pa štejemo Freyerjevo delo⁴⁹ in za njim tudi Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino, IV, 1850, kot primer prizadevanj po slovenski normirani obliki.

Na tem mestu se ne morem spuščati v nadrobno ocenjevanje imenskih oblik repertorija 1884; njegova splošna karakteristika je večja soodvisnost od nemških imenskih ustreznice. Morda najbolj opazen zunanji znak te soodvisnosti je pogosto pisanje skupaj toponimov z (imenskimi) jedri *vas, selo, vrh, brdo, gorica, loka*, npr. *Iškavas* (n. *Iggdorf*, danes *Iška vas*), *Jerovavas* (n. *Irrdorf*, danes *Jerova vas*), *Štepanavas* (n. *Stephansdorf*, danes *Štepanja vas*), *Nadanjeselo* (danes *Nadanje selo*), *Dalniverh* (n. *Dalniwerch*, danes *Daljni Vrh*), *Ostrožnoberdo* (danes *Ostrožno Brdo*), *Goloberdo* (n. *Golowerdu*, danes *Golo Brdo*), *Babnagorica* (n. *Babnagoriza*, danes *Babna Gorica*), *Kamnagorica* (danes *Kamna Gorica*), *Iškaloka* (n. *Igglack*, danes *Iška Loka*), *Staroapno* (n. *Staruapnu*, danes *Staro Apno*). V repertoriju 1894 so takšni primeri pisani pravilno/narazen; iz nerazumljivih razlogov so ostali osameli napačni zapisi, npr. *Bučnavas Velika/Mala* (SR 1884 *Velika/Mala Bučnavas*, toda F 13 *Buzhna Vaj* *Mala/Velika*).

Tipološka razvrstitev posegov v imenske oblike, opravljena po krajevnem repertoriju 1894.

1) *Glasovna ravnina*:

- a) Pri poknjiženju pride do zamenjave enega samoglasniškega fonema z drugim, npr. t.pn. *Beč* (n. *Betsch*) > *Bač* (AS 182/A3 *Bač*, SKI 14

⁴⁹ H. Freyer, *Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogthums Krain, 1846*.

Báč, rod. *Báča* ob ljudskem *Béč* s polglasnikom *ʁ*). Videti je, da se v imenovalniku v narečju še izgovarja *ʁ*,⁵⁰ iz katerega je izhajala tudi starejša literatura: F 7 *Bez**h*, Dz *Beč*. Za tak knjižni popravek ni videti nobenega pravega razloga, prav tako ni razvidno, ali je nastal pod vplivom pridevniških oblik *báški/báčki* < **bž č-6sk*-?

- b) Samoglasniki v imenih se poknjižujejo po zgodovinsko-etimološkem načelu, kadar imajo imena knjižne občnoimenske ustreznice, npr. *Dul* > *Dol* (AS 151/A2 *Dol*, F 15 *Dól* ob n. *Dul*).
- c) Dosledno se uveljavlja zapis *-r-* za reflekse iz starejšega *-ʁ-*, npr. *Zaverh* > *Zavr**h*, *Kernica* > *Kr**nica* itd.; ostaja le v etimološko nepreglednih toponimih, npr. *Vikerče*, danes pa se tudi tu piše *Vikrče*, ali pa v prevzetih, npr. *Pungart* > *Pungert* (F 90 *Pungert*) iz n. *Baumgarten*; po podatkih AS 344 (reg.) srečamo danes med imeni štiri glasovne različice tega imena: *Pungert/Pungrt/Pungrat/Pungart*.
- č) Dosledno se uveljavlja funkcionalni preglas v morfemih, npr. *Kutežovo* (n. *Kuteschou*) > *Kuteževo* (AS 198/B3 *Kuteževo*, tudi že F 53 *Kutushevo*), *Dražovnik* (n. *Draschounig*) > *Draževnik* (AS 126/A2 *Draževnik* F 19 *Drashevnik/Drášounik*, Dz *Dražovnik*).
- d) Popravek izglasnega soglasnika po zvonečnosti, in to nezvonečega v zvonečega, npr. *Bergles* > *Brglez* (AS 151/A1 *Brglez*, SKI 33 *Brglez*, toda F 7 *Bergleʃ*, Dz *Bergles*; Freyerjev zapis s *-s* se zdi fonološki), *Plavš* > *Plavž* (že F 8 *Plavsh*; ime ima oporo v občnoimenski ustreznici *plavž* iz bav. *blaehaus*), ali zvonečega v nezvonečega, npr. *Pajkež* > *Pajkeš* (AS 170/B2 *Pajkež*, KLS II 521 *Pajkež*, toda F 78 *Pajkeʃh*).
- e) Obnavlja se *lj* na mestu govornega *l* tudi pred prednjimi vokali, največkrat pod vplivom določenega etimološkega tolmačenja imena, npr. *Čeple* (n. *Tschep**le*) > *Čeplje* (AS 108/B2 *Čeplje*, rod. *Čepelj*, F 146 *Zheplje*, Dz *Čeplje*), *Golek* > *Goljek* (AS 150/B2 *Goljek*, SKI 80 *Góljek*, rod. *Goljeka* iz **Gol-jak*ž), *Polane* > *Poljane*.
- f) Obnavlja se *nj* na mestih, kjer se predvideva glede na morfološko sestavo in etimologijo, npr. *Sadinavas* > *Sadinja Vas* (AS 127/B3 *Sadinja vas*, toda še Freyer 110 *Sadina Vas*, Dz *Zadina Vas*; tvorjeno naj bi bilo z zaimkom *-j6*, *-ja*, *-je*), *Štepanavas* > *Štepanja vas*, *Češnica* > *Češnjica* (pod vplivom *češnj-a*), *Bohinska Bela* > *Bohinjska Bela* (danes *Bohinjska Bela*, toda F 9 *Bohinʃka Bela*; enake vrste popravkov je najti tudi v toponimih, kjer se pojavlja govorni niz *-jn-*, npr. *Boštajn* (n. *Weissenstein*) > *Boštanj* in pa v sestavlje-

50 J. Rigler, Južnonotranjski govori, 1963, str. 90d.

nih toponimih s pridevnikom na *-n-* v prvem delu, npr. *Kamna gori-ca* > *Kamnja Gorica* (AS 82/B2 *Kamna Gorica*, F 44 *Kamna Gorí-za*), *Kameni potok* > *Kamnji Potok*,⁵¹ kjer se ni uveljavil.

- g) V skladu z etimološko interpretacijo imen uveljavlja zapis z */* za govorjeni *u* pred soglasnikom, deloma se naslanja na enake Freyerjeve zapise, npr. *Vovče* (n. *Woutsche*) > *Volče* (F 144 *Volzhe*), *Vevče* > *Velče* (danes *Vevče*). Tako zapisovanje je sprejemljivo le za etimološko pravilno razložene toponime, ki imajo tudi še jasno razvidno občnoimensko motivacijo, v vseh ostalih primerih pa gre za nasilje nad imensko obliko.
- h) Obnavljanje soglasniškega sklopa *-šč-* tam, kjer se je poenostavil v *š*; popravek se ni obdržal povsod, kjer je bil predlagan, npr. *Hraše* > *Hrašče* (S 49 *Hraše*, AS 84/A2 *Hraše*, F 37 *Hraſhe*),⁵² *Tenetiše* > *Tenetišče*, (SKI 296 *Tenetiše*, F 124 *Tenetiſhe*), *Laniše* > *Lanišče* (AS 147/B1 *Lanišče* SKI 143 *Lanišče*, F 54 *Laniſhzhe*), *Polšica* > *Poljšica* (AS 55/B3 *Poljšica*, SKI 213 *Poljšica*, F 85 *Polſhíza*; v vseh primerih se uveljavlja fonološki zapis). Poudariti moram, da je obnavljanje sklopa *-šč-* vse redkejša in da na tem mestu vse bolj prodirajo fonološki zapisi.

Obnavljanje skupine *-šč-* v slovenskih zemljepisnih imenih s področij, kjer se v narečjih čuva, npr. *Gorenje/Dolenje Gradiše* > *G./D. Gradišče* (F 32 *Gradiſhe gorenje/dolenje*) ne bi bilo potrebno, če bi na slovenske imenske oblike ne vplivale ustrezne nemške.

- 2) Obnavljanje morfemov in samoglasnikov v njih je regularen pojav v toponimih, kjer se je besedotvorne sestave mogoče zavedati, npr. *Zagrac* (n. *Zagraz*) > *Zagradec* (AS 168/B1 *Zagradec*, tako že F 110 *Sagrádez*), *Debenc* > *Debenec* (AS 151/B2 *Debenec*, F 13 *Debenz*); *Planinca* > *Planinica* (AS 125/B2 *Planinca*, SKI 199 *Planinca*, F 18 *Planineza* z izgovorom *-nɛca*) *Plešivca* (n. *Pleschiuza*) > *Plešivica* (AS 146/A1 *Plešivica*, F 81 *Pleſhiviza*), *Glince* (n. *Gleinitz*) > *Glinice* (AS/B1 *Glince*, F 26 *Glinza*), *Pišajnovca* (n. *Pischainowitz*) > *Pišajnovica* (F 80 *Piſhanjevica*, AS 109/A2 *Pšajnovica*; v korenskem morfemu je popolnoma prevladal fonološki zapis, pri *-ica* pa zgodovinsko-etimološki). Zelo nazoren primer, ki bo pokazal, kako lahko nastane razloček med knjižno in narečno obliko, je topo-

51 A. Breznik, op. cit., str. 98–102.

52 Nasprotno pa se je uveljavil popravek *Hraše* > *Hrašče* (AS 163/A3 *Hrašče*, SKI 104 *Hrašče*, KLS I 252 *Hrašče*, toda F 37 *Hráſhe*, n. *Hraſche*, Dz *Hrášče*).

nim *Migovca* > *Migovica* (S 84 *Migovica*, KLDB 475 *Migolica*, KLS II 611 *Migolica*, AS 151/A1 *Migolica*, SKI 172 *Migolica*, z narečnim *Migovca*, F 65 *Migovza*, n. *Migouza*; današnja knjižna oblika *Migolica* in narečna *Migoŭca* se ločita po dveh jezikovnih potezah: redukciji samoglasnika v priponi *-ica:-ca* in po zapisu govornega *ʎ* pred soglasnikom z dvema znamenjima *l* in *v*. Razloček (oziroma imenski dvojnici) je nastal zaradi različnega poknjiženja/pretvorbe narečne oblike v knjižno oziroma repertorij 1894 odpravlja vokalno redukcijo, KLDB pa črkovno napačno poda glasovni sklop *-uça z -lica*. V skladu s imenom naselja doživi korekcijo tudi tpn. *Migolska Gora*, F 65 *Migovŭka Gora*, SR 1884 *Migovska gora*. Obnavljajo se pripona *-išče*, gl. spredaj, pripona *-ek*, npr. *Ušeuk* > *Oiševек* (KLS I 108 *Uševk*, mest. v *Uševku*), *Češnovk* > *Češnjevek* (AS 151/B3 *Češnjevek*, F 147 *Zhéŭhnovk*, pripona *-ik*, npr. *Meglenek* (n. *Meglenik*) *Meglenik* (AS 151/A3 *Meglenik*, SKI 170 *Meglenik*, F 64 *Meglenik*), *Kupljenk* > *Kupljenik* (AS 81/B1 *Kupljenik*, F 53 *Kupljénik*), morfološki sklop, npr. *-ov-ič-*: *Doslovče* (n. *Doslovitsch*) > *Dosloviče* (AS 56/A3 *Doslovče*, SKI 66 *Dóslovče*, S 27 *Dosloviče*, KLDB 534 *Doslovče/Dosloviče*, F 19 *Dóŭlovzhe*), *Palovče* (n. *Palovitsch*) > *Paloviče* (AS 83/A1 *Paloviče*, F 78 *Paljovzhe*), *Vodešče* > *Bodešiče* (AS 82/A1 *Bodešče*, F 8 *Bodeshzhе*), *Tupalče* > *Tupaliče* (AS 84/A2-3 *Tupaliče*, F 88 *Túpalzhe*).

Obnavljanje zgodovinsko-etimološke sklonske oblike je razvidno iz toponima *Smerjene/Zmerjeno* > *Smrjane* (AS 147/B2 *Smrjene*, SKI 255 *Smŭjene*, rod. *Smŭjen z ljudsko obliko Smŭjen*, F 120 *Smerjeno*, n. *Smerien/Smerjene*, Dz *Zmerjeno*; izhodišče za to ime je najverjetneje ime prebivalcev **sm6rd-jane*, narečno imensko obliko *Smŭjen* je mogoče pojasnjevati bodisi z vplivom roditelja ali kako drugače, npr. **Smrjani* z redukcijo *-i* > *-ø*.⁵³ Obnovitev reducirane samoglasnika v imenski osnovi je vidno tudi v toponimu *Begne* > *Begunje* (AS 56/B3 *Begunje*, F 5 *Begne*; oblika vsebuje tudi obnovljeni *nj*, prim. še zapis *Bégune* brez obnovljenega *nj*⁵⁴), *Mevkš* > *Mevkuš* (AS 55/B3 *Mevkuš*, SKI 172 *Mévkuš*, rod. *Mevkuža*, z ljudskim *Mévkuš*, prid. *mevkušarski*, KLS 284 *Mevkuš*, KLDB 691 *Mevkuš*, S 84 *Mevkuš*, F 65 *Mevkush*; dosleden zapis *-ž* se pojavlja šele od KLDB dalje).

53 L. Pintar, Ljubljanski zvon 33, 1913, str. 30; F. Ramovš, Historična gramatika slovenskega jezika VII. Dialekti, 1935, str. 132, govori o redukciji do polglasnika.

54 L. Pintar, Imenoslovne črtice, Carniola, (N.v.) I, 1910, str. 72–4.

Kako postopno je v nekaterih zemljepisnih imenih potekalo knjiženje, je mogoče prikazati na t.pn. *Razbure* > *Razbore* (AS 150/B1 *Razbore*, SKI 235 *Razbore*), za katerega Freyer 93 navaja obliko *Resbure*, ki vsebuje dva narečna/neknjižena elementa: *rez-* 'raz' in *-u-*, oblika iz leta 1884 samo še *-u-*, oblika iz 1894. leta pa nima nobenega izmed njiju več.

- 3) V repertoriju 1894 je najti popravke, s katerimi se ponovno motivira domnevna besedotvorna sestava, npr. *Muhabran* (n. *Muchabran*) > *Muhobran* (AS 150/B2 *Muhabran*, SKI 178 *Múhabran*, F 68 *Muhabrán*), *Tihaboj* (n. *Tichaboj*) > *Tihoboj* (AS 151/A1 *Tihaboj*, SKI 297 *Tihaboj*, F 125 *Tihaboj*); s stališča imenske oblike se zdi primernejši fonološki zapis in ne etimološko-zgodovinska rekonstrukcija.
- 4) V nasprotju s pričakovanim zapisovanjem je nesistematično nadomeščanje slovenskega pridevnika (pridevniškega prilastka), ki je najpogosteje pisan kot kratica Sv. (-eti), z (celo nemško zapisanim in nepregibnim) St./Št., npr. Sv. Lovrenc (n. *Lorenz St.*) > *Lovrenc St.* (AS 150/B2 *Šentlovinc*, SKI 287 *Šentlovinc*), Sv. Peter > *Peter Št.* (F 79 *Shanpéter/Shempéter*) ali z *Šent-*, npr. Sv. Jur (n. *Georgen St.*) > *Šentjur* (AS 106/A1 *Šenčur*, S 147 *Šenčur*, F 98 *Shentjur/Shenzhur*). Zelo verjetno so se tu opirali na žive/govorjene oblike.
- 5) Med popravke imen sodi tudi prevedba določnega pridevnika v nedoločnega v sestavljenih imenih. Dosledno je to izpeljano pri pridevnikih na *-ov*, ne pa tudi pri tistih, na *-n*, pri vseh ostalih se (dosledno) uveljavlja določna oblika pridevnika, npr. *Brezovi Dol* > *Brezov Dol* (AS 168/B2 *Brezovi Dol*, SKI 31 *Brezovi Dol*, F 10 *Brésovi Dól*, toda S 13 *Brezov Dol*), *Lačniverh* > *Lačen Vrh* (AS 150/B1 *Lačni vrh*, F 55 *Lazhni Verh*), toda *Golverh* > *Goli Vrh*.
- 6) Pogosta, a nenačrtna, je zamenjava pridevnikov *zgornji/spodnji* z njuno besedotvorno različico *gorenji/dolenji*, npr. *Zgornji/Spodnji Gameljni* > *Gorenji/dolenji Gameljni* (danes v skladu z živo rabo *Zgornje/Spodnje Gameljne*), *Zgornja/Spodnja Šiška* > *Gorenja/Dolenja Šiška* (danes *Zgornja/Spodnja Šiška*). Nisem pa opazila, da bi bil popravek kdaj v nasprotni smeri.
 Dosledna je odprava redukcije v pridevniku *Velki* > *Veliki*, npr. *Velkiverh* > *Veliki Vrh*, *Bukovica Velka* > *Bukovica Velika*, ki se je tudi uveljavila, kar je zanesljivo povezano s knjižnim pridevnikom *velik*.

- 7) Pri redakciji imen so opravljeni tudi takšni posegi v imena, pri katerih se imenska osnova (celo napak) ponovno motivira, npr. *Ovšiše* > *Olšiše*, t.j. povezuje se s samostalnikom **ol6xa* 'jelša' (AS 83/A3 *Ovsiše*, SKI 191-2 *Ovsíše* z ljudsko *Vóše*, mest. *na Vóšah*, F 78 *Ovŕiŕhe*), čeprav je etimološko izhodišče **ov6s-* 'oves'; *Snično* > *Senično* (AS 83/B2 *Senično*, SKI 249 *Senično*, F 102 *Snizhno*; iz starejših zapisov, zbranih v Gradivu za historično topografijo Kranjske, 1975, se vidi, da etimološko izhodišče imena ni samostalnik **sěno*, ampak **stěna*); *Ovčje njive* > *Volčje Njive* (KLS III 629 *Volčje Njive* z ljudskim *Účje njive*, SKI 342 *Volčje njive*, AS 151/B2 *Volčje njive*, KLDB 476 *Volčje njive*, F 132 *Ujzhje Njive* z n. *Utscheniwe*; iz povedanega je očitno, da sta tako imenska oblika *Ovčje njive* kot tudi oblika *Volčje njive* etimološka posega v ime, ki izkazuje narečno glasovno obliko *ufj)č-*).
- 8) V imeniku se slovenijo tudi imenska jedra, npr. *Ribčov Rovt* > *Ribčev Laz*, ali se celo že poslovenjeno ime zamenjuje z drugo tvorbo, npr. *Cvetličnik* (n. *Rosenbach*) > *Rožnik* (AS 148/A3 *Rožnik*, F 94 *Roženbah*, SKI 241 *Rožnik* z ljudskim *Róženpah/Roženpáh*; uveljavljena oblika *Rožnik* je ustrežnejša, ker se navezuje na nemško in ima vzporednice v drugih slovenskih zemljepisnih imenih *Rožnik*).

V tem pregledu nisem posebej navedla popravkov, kjer se uveljavlja slovenska raba črk za ustrezne slovenske glasove, npr. *Podborst* > *Podboršt*, *Hradetzkí-* > *Hradeckí-*, *Podlisez* > *Podliseč*, *Vodešče* > *Bodešiče*, in pa doslednih popravkov rabe velike začetnice, npr. *Kurja vas* > *Kurja Vas*, *Karolinska zemlja* > *Karolinska Zemlja*.

Če pregled tipov posegov v zemljepisna imena primerjamo s tipi posegov, ki jih je opravil Pleteršnik, vidimo opazne podobnosti. Sklepati smemo, da je tudi pri jezikovni redakciji imenika za repertorij 1894 Pleteršnik igral pomembno vlogo. Ker so bile v obeh primerih sprejete rešitve (glede velike začetnice), ki so v nasprotju z Levčevim pravopisom, v skladu pa s Pleteršnikovimi pogledi, je jasno, da je imel pri normiranju zemljepisnih imen Pleteršnik večji vpliv.

Namesto sklepa: Akcija za zbiranje zemljepisnih imen se je s Pleteršnikovo smrtjo formalno končala, naloga, ki si jo je Pleteršnik zadal pa je ostala in bi jo bilo treba začeti načrtno uresničevati, saj se v nasprotnem lahko zgodi, da bodo izginile iz našega spomina številne priče našega stoletnega življenja na tem koščku zemlje.

SEZNAM KRATIC

F — H. Freyer, Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogtums Krain, 1846.

Dz — Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino IV, 2. tečaj, 1850.

Repertorij 1884 — Special Orts-Repertorium von Krain, 1884.

Repertorij 1894 — Special Orts-Repertorium von Krain, 1894.

S — R. Svetlič, Kazalo krajev na Zemljevidu slovenskega ozemlja, 1922.

KLDB — Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937.

KLS — Krajevni leksikon Slovenije I-IV, 1968–1980.

SKI — Slovenska krajevna imena, 1985.

AS — Atlas Slovenije, 1985.